

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -

ANUL VIĂȘĂRII, MAI 2017

<https://biblioteca-digitala.ro>

Servus: Barma Radnic, Sangerman

Arbaiterii nostri pentru
ВЪ ОКОПѢ. *armata noastra pregatire* Im Schützengräben.
santuri acoperite un ca acesta muncă.

Justin Suhora
7639. H. H. Feldpost № 28. **Feldpost 28.**

~~Expuzitor no. 10.~~
Carte postale ~~Pocztówka~~

Doise Vasile!
Invatatori - arbaiteri si din
compania de stat a diriziei
160 Na saluta de pre
campul de razboi.
4/III 915

Domnului
Ioan Marcu, inv.

Sanit manele nasei si
sa saluta
Justin Suhora
arb

Na saluta si din
Nicola Hanu
salutari de pe campul

Oldszentgyörgy
B. Vaszöl u.

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VI, NR. 5 (57), MAI 2017

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), din arhivele personale ale artistului Maxim Dumitraș și de pe rețeaua Facebook.

Cuprins

CUPRINS.....5

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

*** <i>Petițiunea foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale –I</i>	9
*** <i>Sân-Georgiu – 14 iulie 1866</i>	15
*** <i>Din istoricul școlilor din Districtul Năsăudului</i>	17
VASILE BAȘOTA, <i>Valea Rocnei în Transilvania III</i>	20
DORIN DOLOGA, <i>Cucerirea independenței de stat a României</i>	27
DORIN DOLOGA, <i>Personalități năsăudene după primul război mondial</i> <i>Petiția unor năsăudeni împotriva vicarului Alexandru Haliță</i>	30

RESTITUIRI

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Unele idei despre necesitatea de reforme privitoare la instrucțiunea științelor naturale din institutele noastre de învățământ</i>	35
GEORGE UZA, <i>Aminitiri, amintiri</i>	41

TRADIȚII

VASILE REBREAN, <i>Stărostitul (În părțile Năsăudului)</i>	51
MIHAI-OCTAVIAN GROZA, <i>Recenzie</i>	56

Sau expectata tota hrei car
tr. calge bosteri
nr 15/2 1887

MAGYAR KIR. POSTA.

LEVELEZŐ-LAP.

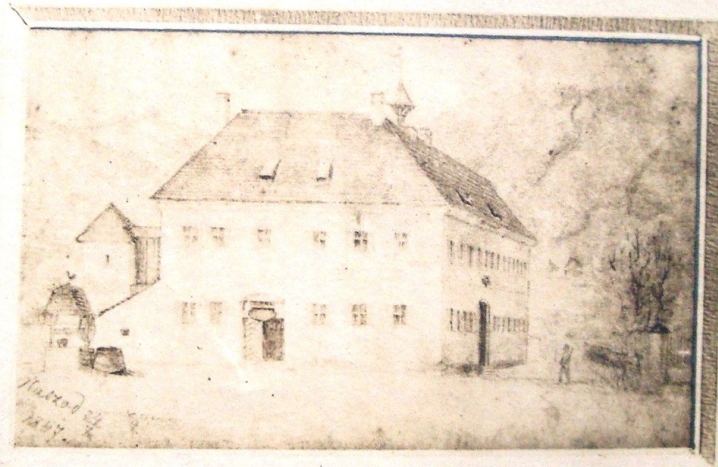
Onoratei Directiunii
de administratiunii rei fondurilor
scol. grantiaresci

Naszod

Onorata Directiune. 16

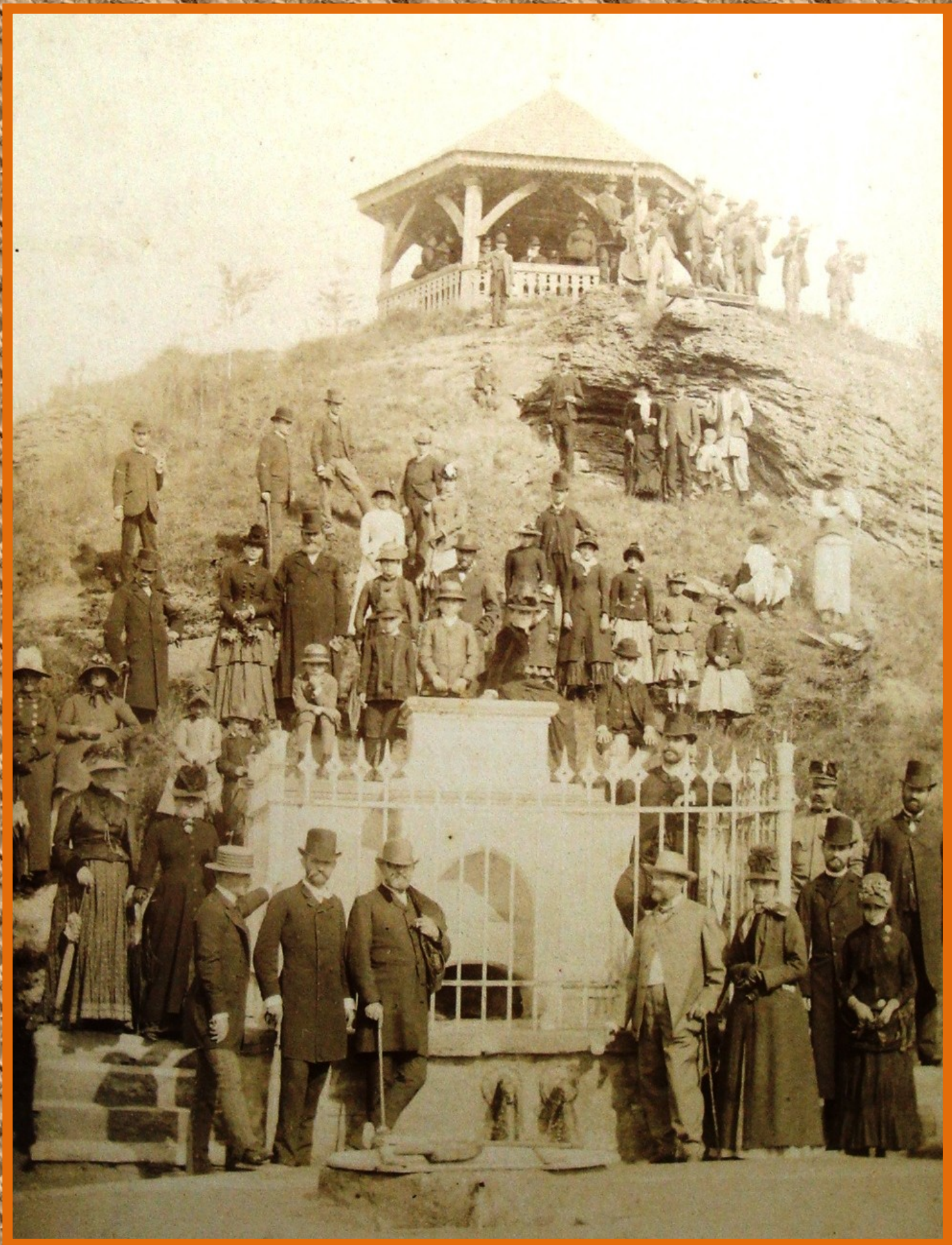
In urma ordinatiunii Inaltului
Ministeriu comunicata prin Directiunea
Institutului preparandului cu totu respectu
lulu vin a Va roga se binevoiti a mi trimite
cu potentiosa graba cartea de bosteru avend
a. o asterne la Directiunea preparandiala.
Impreuna cu alui Ambrosiu Pucasi Mihale
Cu totu respectulu.
Gherla, 12 Februarie 1887 plecat serv
Alexandru Parda

Institutul militar (Militär-Erziehungshaus) din
Näseud.
1784-1849.

Desenat la 24 Iuli 1847 de Adolf Stöck, locotenent.

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

PETIȚIUNEA

foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale prin
deputațiunea împuterită în audiență din 13 decembrie 1860

II

Aceasta se întâmpla spre dauna respectivelor ad[ministrații ale] comunelor grănicere, căci aceste drepturi din vechime după cum sună o epistolă de libertate a regelui Ludovic dată la anul 1520, citată în specificațiune sub nr. 9, li se lăsară lor expres, pe lângă aprobarea drepturilor de mai înainte. Dar fiindcă acum se privea și se executa toate din punctul de vedere al necondiționatei subordonări militare, așa nimeni a cutezat să se opună cu apărarea valorii drepturilor comunale și încă cu atâta mai puțin, fiindcă vreun procurator de graniță nu a existat niciodată.

Unii posesori de drepturi de morărit făcură excepție în contra cărora administrația economiei militare lăsa a se zidi mori din fondul de provente. Acești posesori de drepturi de morărit se ținură strâns de dreptul lor și rămaseră copărtași și cu așa numitul înfurișatul alodiu al regimentului.

Aceasta despre originala formare a fondului de provente în care curseră și banii de lemne de la zilerii străini și în patru ani, adică de la 1804-1808 și taxa comună de lemne începută a se introduce care, totuși, a încetat în urma plânsurilor. Cu introducerea sistemului militar se arată lipsa de a se extinde granița și pe timpul Bârgăului și pe vreo câteva sate de lângă râul Șieu, ceea ce s-a și întâmplat.

Cu această extindere se făcu neapărată în acel ținut sterp și câștigarea necesarului număr de munți, spre înmulțirea izvoarelor de câștig ale grănicerilor.

După aceasta în anul 1769, fiind grănicerii așezați ca [și] corp de observație, prevăzuți și cu antiuri în contra turcilor, de ei fu împins vulturul hotarului mai către Bucovina ce era pe atunci moldovenească, și prin aceasta prin ei fură câștigați așa numiții munți revendicați care, după ordinul gloriosului de eternă memorie, demnului și neuitatului împărat Iosif [al] II-[lea], ca [și] coregent se împărțiră prin plenipotenți comunelor în anul 1779 întâi și în anul 1807 a doua oră între comune, după lipsă, și s-au înscris la cadastru ca bun comunal.

Și aceasta fu demonstrată pe lângă altele mai multe la comisia despărțirii pădurilor din 1853, în răspunsul sub nr. 16 la întrebarea a treia. Munții revendicați toți fură în faptă folosiți de grăniceri, cu singura excepție a muntelui Dosului Stănișoarei care după precisa măsurătoare se dădu în arendă în favoarea tuturor caselor comunale.

Erariul montan, pe calea comandai generale, cam de la anul 1806 a luat de la orașelul montanistic Rocna, prin contract de arendă nr. 17, muntele Crăciunel ce le rămăsese de la străbuni, despărțindu-l de hotarul lor și ca echivalent (drept schimb) pentru acela i-a dat în posesie revendicatul munte Poiana Coșnei.

Sumele incluse din arendarea Crăciunelului, chiar și după luarea muntelui de la rocneni, încă un timp lung s-au dat tot casei comunale din Rocna. Mai târziu s-a împărțit această arendă la toate casele comunale după proporție. În anul 1834 a început a se întrebuința această arendă spre susținerea bandei de muzică a regimentului.

De la anul 1830, după cum suna nr. 18, s-a întemeiat așa numitul fond de montur, întâi din banii repărțiți pe case și încasați și a doua din 2/3 a banilor care, comunele însăși,

Petițiunea foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale prin deputațiunea împuterită în audiență din 13 decembrie 1860 - II

și-au impus pentru pășunatul munților. În acela curgea spre îmbunătățirea caselor comunale.

După a) ad. 18 de la 1833 și paușalele din monturile învechite ce se cuveneau celor 8 companii campestre ce steteră mai înainte în garnizoana țării și după sunetul contractului de arendă până la 1839, se dădură toți banii de arendă și de la „Crăciunelul” acestui fond, iar de atunci încoace numai jumătate, fiindcă cealaltă jumătate s-a poruncit de către comanda generală a se pune în fondul proventelor.

La împărțirea munților revendicați rămase muntele Dosul Stânișoarei neîmpărțit și fu arendat după adusa nr. 20 până la anul 1836 în favoarea tuturor caselor comunale.

În anul 1836 s-au dat și banii arenzii de la Dosul Stânișoarei prin declarația din bunăvoința proprie fondului de montur, ca să scape de neplăcerea a contribui după fumuri la câștigarea monturului pentru serviciul intern.

După sistema confiniară erau îndatorați grănicerii, pe lângă o plată la început de patru doizeci valută vieneză, iar mai târziu de patru doi zeci monedă convențională, a tăia lemne de ars pentru ofițeri și pentru partidele militare și să le și care acelora din depărtare adeseori de patru-cinci mile și, totuși, erau constrânși să se mulțumească cu aceeași plată croită pe stânen.

Până la anul 1836 li se dă această plată în bani gata la mână.

Din acest an însă liberară ei lemnele pentru plată, totuși numai ca să scape de contribuirea pe fiecare casă, acei bani de la cei ce aveau drept a-l primi se adăuseră iarăși la fondul de montur căruia, totdeauna, se mai adăugă paușalele dezdăunării pentru montur ce se cuvenea pentru purtarea propriului montur în servicii de garnizoană și de tabără. Pe lângă aceste izvoare de venit s-au mai dat la fondul de montur, spre înmulțirea lui și suma de rebonificare pentru perechea de papuci care se cuvenea fiecăruia individ pe an când era de serviciu de garnizoană sau de tabără care, însă, în 1848-1849 nu i-au primit.

După cum sună jurnalul de casă nr. 21, pe timpul desfacerii institutului de grăniceri era în banii de montur astfel câștigați o sumă și adică:

- în hârtie de stat	17.000 fl. ----- cr.
- în bani gata	11.435 fl. 38 2/8 cr.

Laolaltă 28.435 fl. 38 2/8 cr.

La aceasta ar fi a se mai socoti și paușalele monturilor învechite care se cuveneau feciorilor ieșiți în tabără cu propriile monture în anul 1848-1849 care se pot socoti la 30.000 fl. după cum sună a) ad. 21.

După sunetul adusei b) ad. 21 s-a asemnat numai 14.000 fl., iar mai târziu, din temeieri necunoscute, s-a scăzut la 7.767, ceea ce se vede din c) ad. 21.

Fondul școlar comunal și-a luat începutul, după cum arată nr. 22, din banii arenzii cârciumăritului pe trei luni care, grănicerii din libera voie, i-au jertfit spre acel scop.

În cercul Bârgăului curseră în acest fond și banii din motivul prea slabului seceriș, dăruiți pentru sâmbânță în 1832 de înălțimea sa regească, repausatul serenissim, arhiduce Ferdinand de Este; unele comune au adăugat și venitul agonisit prin îngrădirea și semănarea ogorului (imaș) care după economia de două câmpuri în tot al doilea an se întrebuița ca loc de pășune așa încât după adevărul casei nr. 23, la desființarea regimentului de frontieră rămase o sumă și adică:

- în bani gata	1.083 fl. 28 cr.
- în hârtie de sta	13.191 fl. -----cr.
- în obligațiuni private	8.831 fl. 25 4/8 cr.
- în posturi active	2.369 fl. 12 1/2 cr.

Laolaltă 25.475 fl. 6 cr.

Petițiunea foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale prin deputațiunea împuterită în audiență din 13 decembrie 1860 - II

Din aceste sume după socotelile mai adeseori arătate dregătoriilor mai înalte cu cererea asemnățiunii erogatelor la încheierea anului de administrație 1858 și, adică din sumele fondului de montur menit de la anul 1851 pentru stipendii au fost:

- interese	8.357 fl. 28 2/4 cr.
- pentru fondul școlar comunal interese	10.394 fl. 73 cr.
Laolaltă	18.652 fl. 1 2/4 cr.

La desființarea stării militare de graniță v-ați îndurat Maiestatea Voastră c.r. apostolică nu numai a lăsa starea de posesie liberă de atunci în starea sa de mai înainte, ci încă în recunoștința deosebită pentru făcutele servicii folositoare și meritele câștigate prin acesta a concede prea grațios folosirea munților revendicați și mai încolo comunelor ce au avut parte la aceia.

Înaltul c.r. guvernământ civil și militar, după cum sună nr. 24, fondul de montur și fondul școlilor comunale analog caselor comunale și bisericesti, încă le-a recunoscut ca proprietate nediscutabilă a grănicerilor.

Cu toate acestea, emisului la desființarea graniței, Domn comisar ministerial de Rosenfeld îi plăcu a desfășura o părere cu totul opusă intențiilor prea înalte despre posesia și relațiile publice ale averii comunelor confiniei desființate și puse mâna spre realizarea acelei păreri.

Aceasta se vede din răspunsul înaltului c.r. guvernământ civil și militar din Transilvania sub nr. 26 urmat la aceasta, cu decretul nr. 25 către c.r. comanda militară districtuală din Reteag, în care-i se sfătuiește Domnul comisar ca să examineze bine ajustările ce dânsul nu le-a prea considerat și chiar și din privința politică să nu lase a veni la cunoștința grănicerilor părerea lui pronunțată.

În 13 martie 1851 ca în aniversarea desființării graniței s-a fost așezat, fiind de față reprezentanții tuturor 44 de comune, pe calea liberei alegeri, oficialmente o așa numită comisie administrativă de fondul școlar.

Această comisie s-a însărcinat cu revizia socotelilor fondului școlar comunal și cu administrația fondului de montur, care încă atunci s-a fost destinat spre stipendii pentru cultivarea mai înaltă a tinerilor din graniță.

Această comisie, recunoscută de dregătorii totdeauna ca [și] corporațiune, niciodată nu avu norocirea a administra în realitate fondul în urmă pomenit pentru că nu i se predece, ci ea decăzu la o reprezentație ce computa numai în idee (adică numai cu numele).

În anul 1854, cu ocazia scrierii împrumutului național încă și mai puțin i s-a lăsat, fiindcă dregătoria financiară se amesteca de-a dreptul în cauzele fondurilor și ocaziona o corespondență supărătoare neîntreruptă prin care, în aprobare de șase ani, nu s-a câștigat nici măcar un ban spre binele comunelor, dar, apoi, comisiei i-a ocazionat o purtare de socoteli înzadarnice și o osteneală răpitoare de timp și de sănătate, iar grănicerilor nu puțină neplăcere pentru atacarea drepturilor lor atât de venerată.

La provocarea făcută în general, cugeta comisia administratoare a fondului a împlini o datorie patriotică când a subscris bani:

- gata din fondul de montur per	12.000 fl.
- bani scoși din arenda munților	4.000 fl.
Laolaltă	16.000 fl.

la împrumutul național.

La întetirea comisiei ca interesele restante să se facă curgătoare, făcu înaltul guvern prin telegraf întrebare la ministerul de finanțe și după cum suna nr. 27 la răspunsul primit: ca

Petițiunea foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale prin deputațiunea împuterită în audiență din 13 decembrie 1860 - II

și interesele restante crescute per 4.000 se pot subscrie, o făcu și acesta cu toată bunăvoința.

Însă mai târziu, după cum suna emisul prefecturii prezenta nr. 814 din 18 iunie 1855 asta în contrazicere cu sine însăși reflectase ca interesele nu se pot asemăna până când toată averea, adică atât cea de montur sau de stipendii, cât și a fondului școlar comunale ce se află în mâna comunelor, nu se va da la casa principală a țării spre a se ține în evidență.

Comisia cunoscând părerea populației la provocarea repetată făcută în cauza aceasta din partea prefecturii dădu în contra acestei transferări protest, însă nu fu ascultată, ci după ce făcu declarația nr. 28, cum că exportarea nu prejudica dreptului de proprietate, după a) ad. 28, toate adeverințele de depozit și alte hărți de preț ținătoare de fondul de montur, care se află la oficiul contribuționar, se duseră din Năsăud la care faptă comisia răspunse cu protocol prezervându-și dreptul, după cum arată b) ad. 28. Comisia, numai după ce se exportase întregul fond de montur sau de stipendii, cum arată c) ad. 28, fu înștiințată despre această întâmplare cu acea observare ca documentele despre aceasta, erau mai înainte încă în anul 1855 transferate.

În aprilie 1859, după cum arată nr. 29, cerutul mai de multe ori fond al școlilor comunale ce se afla în mâinile comunelor, iarăși se ceru ca să se transporte, însă aceasta nu s-a putut întâmpla fiindcă nici măcar interesele de la obligațiile concerninte de stat sau adeverințe de depozit, nu vrea a se plăti, prin urmare după o transportare a capitalului, era teama de vreun ceva și mai rău.

La aceasta, comisia recercată îndruma comunele la oficiul de cerc unde ele, după cum se vede chiar din a) ad. 29, își dădură declarațiile sale negative.

La începutul anului școlastic 1859/1860 venise la cunoștința comisiei cum că acum, chiar și fără a se preștiința mai înainte, mijloacele bănești de lipsă pentru întemeierea preparandiei centrale în Năsăud s-au asemnat din capitalul fondului de montur, mai întâi în Gherla, după sunetul nr. 30.

Așa comisia își ținu de obligăminte a-și prezerva dreptul protestând și prin c.r. locotenența a-și recere de la casa principală a țării socotelile, prin nr. 31, la care însă nici că primi vreun răspuns.

În urma acestora ceru comisia în iunie a.c. a se concede o adunare a reprezentanților comunali spre a se justifica, ceea ce, după nr. 32, i se și deferi.

Într-aceea, scurt înainte de ținerea adunării, în urma unei petiții așternute de către comunele grănicere pentru concederea de a ridica din fondul de provente grănicer edificiul institutului militar căzut în ruine, veni împărțășirea a) ad. 32 a înaltului c.r. minister de finanțe, în care cauză ambelor fonduri se confundă cu chestiunea de proprietate și în presupunerea că fondul de montur provine, exclusiv, din veniturile munților revendicați, ceea ce însă nu e adevărat, acea cauză se amâna până la decizia pretențiilor de proprietate, nebăgând în seamă împrejurarea că în ținutul regimentului al doilea român nu se afla nicio proprietate disputabilă de felul acesta și că în caz când toți munții s-ar fi folosit de însele comunități, dregătoria de finanțe nu ar fi în stare a pretinde vreo plată pentru această folosire, ce amăsurat preainaltei voințe li se cuvine lor. Acum, însă, când populațiunea pentru folosul public al comunelor însăși, ea, de bunăvoie renunța de folosirea în parte și când din această cedare s-a adunat o sumă frumușică, în fine, după o tragere și împingere de zece ani încoace și încolo, s-a încurcat lucrul și mai tare, ceea ce dădu apoi poporului din graniță motiv spre cea mai temeinică neîncredere și mai mare îngrijorare.

În adunarea ținută de toți aleșii reprezentanți ai celor 44 de comune, cum se vede din protocolul nr. 33, s-a decretat să se aleagă un comitet nou, precum și o deputațiune constata-

Petițiunea foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale prin deputațiunea împuterită în audiență din 13 decembrie 1860 - II

toare din patru membri spre a se trimite la Maiestatea Sa c.r. apostolică, ceea ce se și făcu.

În înțelesul mandatului dat prin plenipotența nr. 34 de către comisie, deputațiunea, pe temeiul executării făcute cu toată supunerea, care e sprijinită și prin nr. 35, fiind însărcinată de comune, își ia cutezare a constrânge cu toată umilința acele petiții în următoarele¹:

Maiestatea Ta c.r. apostolică să Te:

1) Înduri a stăveri² și a pune afară de toată îndoiala libera însușire originală a populațiunii și a proprietății posedate de aceasta în moșii, în arătoare, livezi, păduri, codrii de mijloc și înalți, munți ș.a. a fostului cerc al regimentului al doilea de graniță român din Transilvania în înțelesul documentului arătat în specificațiunea nr. 9, păstrat cu toată supunerea de la regii: Matia din 1475, Uladaslaus din 1492 și Ludovic din 1520 și iarăși în înțelesul sistemii ridicării de graniță, prin care și aceia grăniceri care mai înainte au fost în starea de supuși domnești, se declaraseră pe vecie de oameni liberi, și pe aceștia dimpreună cu libertățile, dreptățile și privilegiile curgătoare din libera însușire de mai înainte a persoanei și a proprietăților;

2) A pune la cale prea grațios despărțirea cauzelor de posesiune și de fonduri ale fostului al doilea regiment român care, prin demilitarizare, și mai cu seamă în timpurile mai de curând s-au încurcat cu cauzele primului regiment totodată demilitarizat;

3) A face prea grațios ca fondul de montur destinat pentru stipendii în înțelesul protocolului sub nr. 33 al adunării reprezentanților celor 44 de comune grănicere, păstrat cu toată autenticitatea după separarea tuturor veniturilor din munții revendicați, incluse de la prima aprilie (1 aprilie, s.n.) 1851 să se deie comunelor împreună cu interesele crescute spre libera dispozițiune și nemijlocită administrare;

4) A ordona cu mărinimitate prea înaltă că edificiul institutului de creștere militari, care în tulburările din 1848-1849 căzu victima patimilor, și acum zace în ruine, să se ridice spre scopuri școlare din fondul proventelor de graniță care se transferase de la comanda regimentului desființat la dregătoria civilă.

Sigur, din prea grațioasa împlinire a acestei presupuse cereri, poate vedea populațiunea fostului regiment al doilea de infanterie român din Transilvania că i se recunoaște victima sângelui lor, al părinților și moșilor lor vărsat pe toate câmpurile de bătaie ale Europei și a serviciilor militare de graniță, făcute din propriile mijloace în răstimp aproape de un secol, fiindcă prin aceasta se ridică toate încurcăturile mai departe ale rămasei averi grănicere și nu s-ar mai da nicio ocazie spre pășiri la judecată care, însuși pentru înalta stăpânire ar fi neplăcute, iar pentru grăniceri apăsătoare și împreunate cu multe speze, mai departe fiindcă amara experiență din banii de curând trecuți nu este calificată de a întări pe populațiunea din graniță în încredere lor, mai cu seamă în această perioadă de tranziție și a potoli adâncile îngrijorări despre propria lor existență.

Nici procederea³ dregătorii de finanțe nu poate fi un ceva lingușitor pentru ambiția militară a populațiunii grănicere și pentru conceptele statutului lor despre serviciile făcute, remunerațiunea primită pentru aceasta și despre pedepsele împărțite pentru purtarea necorectă.

În fine cutezăm cu toată umilința a aduce înainte și a ne ruga că poate ar fi avantajos a ordona ca această cauză ce stă de zece ani nedescurcată, să se hotărască pe cale scurtă prin

¹ *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1862, nr. 13, pp. 99-104.

² Stăvilire, statorire.

³ Procedare.

Petițiunea foștilor grăniceri români nr. 17 dată Maiestății Sale prin deputațiunea împuterită în audiență din 13 decembrie 1860 - II

o comisie ordonată spre aceasta în ființa de față a deputaților de graniță, pentru ca deputații ar fi în stare a pune înainte aici pe loc mâna pe toate documentele originale și scrisorile aflătoare în mâinile lor, iar acele ce ar lipsi și ar fi trebuincioase, - le-ar procura din arhivele de aici; mai departe pentru ca toate actele de pertractare de până acum, împreună cu hârtiile justificatoare zac la înaltul minister de stat și de finanțe și pentru ca acum în fine comunele grănicere au dat ordin împuterniciților săi deputați de față să aștepte prea înalta hotărâre³ aici în Viena.

Cu cea mai adâncă umilință prea credincioșii și prea supuși deputați ai celor 44 de comune grănicere ale fostului regiment român al doilea de graniță nr. 17.

Viena, 10 decembrie 1860.

George Lica,
căpitan în pensie și posesor de pământ.
Ioan Purceile,
căpitan în pensie și posesor de pământ.
Basiliu Nașcu,
învățător primar și posesor de pământ.
Ioachim Mureșianu,
posesor de pământ, adj. de direcțiune la c.r. tribunal de comerț în Pesta¹.

¹ *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1862, nr. 14, pp. 111-112.

SÂN-GEORGIU

- 14 IULIE 1866 -

- „Deșteaptă-te Române!” e cântarea cu care se încheiară astăzi examenele în școala trivială din Sân-Georgiul-românesc și cu cuvintele prime ale aceleiași cântări încep și eu a scrie despre rezultatul acelora; pentru ce însă voi fi justificat în cele următoare.

Conform ordinului inspectorului districtual se încep examenul ieri, după amiază, cu clasa I, astăzi s-a continuat cu clasa a II-a și a III-a, s-au citit clasificările și s-au împărțit premiile.

Rezultatul a fost bunîșor, căci progresul, după împrejurări, a fost destulător. Inspectorul districtual s-a aflat nemulțumit, mai ales cu clasa prima. Și oare unde zace cauza, că nu s-a arătat acel progres ce s-ar fi așteptat? De bună seamă nu în învățători, căci aceia sunt destul de zeloși și, mai ales, în contra celui din clasa întâi nu poate avea nimeni nici câtu-i negru sub unghie, deoarece zelul și purtarea lui sunt prea cunoscute, apoi alta e a învăța o clasă cu un despărțământ și alta o clasă cu trei despărțăminte. Dară cauza zace în necererea școlii. În clasa prima au fost înscriși 99 școlari; din aceia mai a treia parte nu au cercat școala deloc, ceilalți o zi o au cercat, două-trei nu. În clasa a doua 47; din aceasta la examen s-au înfățișat 26, și din aceștia au fost numai câțiva care peste an au rămas deloc la școală. În clasa a treia au fost 43; din aceștia numai 14 au cercat școala regulat, 8 n-au venit întreg semestrul, ceilalți au rămas, altul mai mult, altul mai puțin. De aici se poate ușor pricepe neîndestularea inspectorului cu progresul făcut, pe lângă toată diligența învățătorilor. Și cum s-ar și putea aștepta progres de la un învățător care în toată ziua are alți școlari? Pe lângă o cercare a școlii că aceasta eu aflu a fi progresul făcut foarte mare. Va întreba cineva că ce poate fi cauza unei neglijări atât de mare a școlii? Eu o aflu aceea de o parte în lipsa cea mare ce domnește pe aici, de altă parte în nepărtinirea și neprigonirea din partea organelor competente. Și din astă cauză am început și eu corespondența cu cuvintele „Deșteaptă-te Române!”, căci cuget că ar fi timpul să se deștepte și organele competente odată din somnul nepăsării. Zic și repet al nepăsării și cred că nu fără cauză, deoarece acele organe nu numai afla lucrul demn de osteneală a cerca mai adeseori școala, ba nici chiar în ziua de examen nu-și arată cinstitele în sală, unde se țin acelea. De asta din urmă însă pot să-i scuz că poate că nu au știut cum că șeful districtului chiar se află pe aici sau cel puțin nu au crezut că va merge la examen, pentru că la aceea întâmplare și domnia lor se arăta pe acolo ca să demonstreze zelul ce l-au pentru binele și înaintarea culturii poporului, despre ale cărui spate trăiesc și din al cărui sân au ieșit. Atâta despre examenul de la școala trivială.

Cu astă ocazie voiesc să mai ating ceva despre unele defecte ce au observat în învățământul din școlile noastre din acest district.

Am fost martor¹ la examenele școlilor gimnaziale și normală din Năsăud și acum, la a acestei triviale. În ambe locurile am observat și anume în cele din Năsăud mai puțin, ci aici mult mecanism. De nu aș fi avut parte în tinerețile mele, poate nu aș ști destul de bine, ce

¹ Ca să pot vorbi de-ajuns despre aceasta, ar fi trebuit să cerc toate școlile din district; însă în deșert, că deși am voit, n-am fost norocit a putea folosi ocazia spre a face aceasta.

SÂN-GEORGIU- 14 IULIE 1866 -

defect mare e mecanismul în învățământ. Datoria învățătorului este a dezvolta mintea cea tânără a școlarilor, a-i face să cugete, apoi prin mecanism cum se dezvoltă judecata tânărului, se poate vedea îndată ce începe a recita și durăi ca o moară, când o pornești să umble. Prin urmare, e de lipsă ca acest mecanism să se trimită din școlile noastre acolo unde va fi primit de bun. Alta e de cumva oarecare învățător voiește ca școlarii săi să învețe numai pentru examen; atunci metoda mai bună nu-i că a face din copii mașini; numai un atare învățător trebuie să se roage de toți auditorii, câți vor fi de față la examen, să fie așa de buni și să nu întrerupă pe vreun școlar în răspunsul său, pentru că atunci pierde firul, se confundă și, așa, bietul băiețel a gătat cu toată știința.

Al doilea defect este că noi nu avem o sistemă sau un plan de învățământ, de care să ne ținem cu toții, ci fiecare are termeni tehnici proprii, expresii proprii, plan sau sistem propriu. Eu cred că toți avem să mergem sau să năzuim către aceeași meta și pentru aceea toți am trebui să mergem pe aceeași cale în același modru, folosind aceleași mijloace; fiecare să nu meargă în un timp mai mult decât e prescris pentru timpul acela, căci de mergem mai mult, trecem de la locul destinat, însă nu ajungem acolo, unde au ajuns, care au pornit mai de timpuriu și, așa, când ne caută nu suntem nici dincoace, nici dincolo. Acest defect, după convingerea mea, vine de acolo că nu se țin atari conferințe la care să iese parte toți învățătorii de la școlile comunale, normale și gimnaziale. Aici, apoi, să se discute și statorească un plan de învățământ corespunzător; aici să se cerce cum s-ar putea introduce o metodă cât mai practică ș. a. Nu va fi numai unul care va zice: cum se poate aceea ca la conferințele învățătorilor să ia parte și cei de la gimnaziu și pentru ce să ia când gimnaziul e o școală separată de cea normală și de sine stătătoare. Eu sunt însă de acea convingere că școlarul începe în școala comunală și de nu se dă spre altă meserie, gata în academie ori universitate; prin urmare de la școala comunală până la universitate e numai o școală, despărțită în mai multe secțiuni și clase. Apoi, de la acea școală ce nu are aceeași organizare pentru toate clasele, nu ai de așteptat mult. Școala comunală e baza celei normale ori triviale, aceasta e baza gimnaziului și o pregătire pentru acela, iar gimnaziul e baza și pregătirea pentru universitate. Toate formează un trup și un trup nu poate avea mai mult de cât un suflet¹.

¹ *Sionul Românesc*, Viena, Anul II, 1866, nr. 15, p. 181 (Articolul este semnat cu „P.”, presupunând că este semnat de prof. Maxim Pop).

DIN ISTORICUL ȘCOLILOR DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

- Programă a VII-a [a] gimnaziului superior român greco-catolic din Năsăud, de împreună cu datele statistice de la școala normală și de fetițe română greco-catolică din Năsăud, de la școala normală română greco-catolică din Monor, de la școala normală română greco-catolică din Borgo-Prund și de la școlile triviale române greco-catolice din Sângeorgiu, Telciu și Zagra - de dr. Paul Tanco*

Vedem cu plăcere cum programa aceasta se dezvoltă din an în an tot mai frumos, dovadă sigură că și la statutele la care ea se referă se dezvoltă, progresează.

Programa prezintă aduce, pe lângă știrile școlare, o disertație foarte interesantă de directorul gimnaziului, Dr. Paul Tanco, despre „Poziția cosmică a cometelor” cu următoarele capitole:

- I. Cometele cele mai remarcabile.
 - II. Căile cometelor pe firmament.
 - III. Cometele periodice.
 - IV. Însușirile caracteristice și constituția fizică a cometelor.
 - V. Poziția cometelor față de alte corpuri celeste.
 - VI. Teoria lui Zöllner¹ despre comete.
- Dizertația singură umple 20 de pagini.
- Partea a doua a programei, „Știri școlare”, cuprinde următoarele rubrici:
- A. Statutul personal al corpului profesoral.
 - B. Planul de învățământ.
 - C. Mijloace de învățământ.
 - D. Fundații și reuniuni gimnaziale.
 - E. Decursul examenelor semestriale la finea anului școlar 1875-1876.
 - F. Consemnarea alfabetică despre școlarii gimnaziali, locul și anul nașterii, clasificarea generală și locația cu finea semestrului al doilea (clase cu clase).
 - G. Prospectul statistic.
 - H. Examenele de maturitate.
 - I. Cronica gimnaziului.
 - J. Mulțămită publică. Anunț relativ la începerea anului școlastic viitor. Catalogul cărților din „Biblioteca Mariana” (urmare), iar într-un „Apendice” datele statistice relativ la școlile primare din district, etc.

Statul personal al corpului profesoral de la gimnaziu este următorul:

* *Școala Română*, Sibiu, Anul I, 1876, nr. 31, pp. 247-248 (Practic, este o recenzie după cea tipărită la Imprimeria lui S. Filtsch <W. Krafft >; 60 pagini octav mare).

¹ Johann Karl Friedrich Zöllner (8 noiembrie 1834 - Berlin 25 aprilie 1882, Leipzig) a fost un german astrofizician, care a studiat iluzii optice. El a fost, de asemenea, un timpuriu investigator psihic (nota redacției).

DIN ISTORICUL ȘCOLILOR DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

Director: Dr. Paul Tanco

Profesori: Leon Pavelea (și catehet greco-catolic), Octaviu Barițiu, Maxim Pop (și catehet greco-catolic), Florian Moțoc, Dr. Ioan Mălaiu, Dr. Constantin Moisil, Benjamin Hangea, Dr. Nicolae Maier (și catehet greco-ortodox), Dr. Artemiu Publiu Alexi, Paul Beșia, Gavril Scridon (supleant), Andrei Mazanec (desen), Antoniu Kunna (muzica).

Biblioteca gimnazială s-a sporit în anul expirat cu 28 opuri donate și 75 procurate de patronatul gimnaziului, iar cabinetul natural, între altele, cu o colecție mineralogică de 1.033 de numere donată de cavalerul Manz de Mariensee.

În grădina botanică s-au cultivat prin profesorul Dr. Artemiu Publiu Alexi 86 de plante.

Afară de „Biblioteca gimnazială” există încă „Biblioteca Mariana” care se spori cu 170 de cărți donate de fericitul Macedon Pop, prepozit al Diecezei de Gherla.

Fondul pentru ajutorarea școlărilor morboși a fost de 591 fl. 53 cr., iar cel al Societății de lectură a junimii gimnaziale „Virtus Romana Rediviva” de 281 fl. 15 cr.

Numărul școlărilor gimnaziali în toate clasele a fost 170 care se împart:

- după naționalitate: români 166, germani 3, maghiari 1;
- după religie: greco-catolici 128, greco-ortodocși 37, romano-catolici 5;
- după progres:eminenți 47, cu prima 81, cu secunda 40, neexaminați 2;
- admiși la repetarea examenelor: 22;
- abiturienți¹: 11.

Anul școlastic viitor va începe la 1 septembrie a.c., stil nou.

Din fondul școlastic s-au împărțit la fiii de foști grăniceri 1.702 fl. 50 cr.

În „Apendice” aflăm despre școlile primare din district următoarele date:

I. Școala normală din Năsăud: cu 4 clase.

Director (și învățător în [clasa a] III-a): Cosma Anca;

Cateheți: [L.] Pavelea, Maxim Pop (pentru greco-catolici), Dr. Maier (pentru greco-ortodocși);

Învățători: Iacob Pop (IV), T. Rotariu (II), Petru Tofanu (I), Simion Drăgan (limba maghiară și cântul), Mazanec (caligrafie și desen);

Numărul școlărilor 181 care sunt:

- după naționalitate: români 174, germani 7;
- după religie: greco-catolici 162, greco-ortodocși 13, romano-catolici 7, evrei 2.

II. Școala de fete din Năsăud: cu o clasă.

Director: Cosma Anca;

Catehet: L. Pavelea;

Învățător: S. Drăgan;

Învățător pentru lucrurile de mână: Maria Verzariu;

Școlărițe 44 și adică: române 36, germane 3, israelite 3, maghiare 2.

III. Școala normală din Monor: cu 4 clase.

Director (și învățător clasa a III-a): Isidor Titieni

Catehet: Petru Tanco (paroh local);

Învățători: Ioan Jarda (IV), Ieremia Tahâș (II), Basiliu Onigaș (adjunct, în I);

Școlari 74, din care sunt:

- după naționalitate: români 72, izraeliți 2;
- după religie: greco-catolici 58, greco-ortodocși 14, mozaici 2.

¹ Elev în ultimul trimestru, înaintea bacalaureatului.

DIN ISTORICUL ȘCOLILOR DIN DISTRICTUL NĂSĂUDULUI

IV. Școala normală din Borgo-Prund (Prundu Bârgăului): cu 4 clase.

Director (și învățător în III): Iacob Onea;

Cateheți: Moise Pop (paroh greco-catolic), Macedon Flămând (pentru greco-ortodocși, totodată adjunct în II;

Învățători: Simion Monda (IV), Teofil Morariu (I);

Școlari 145 și adică:

- după naționalitate: români 141, germani 4;

- după religie: greco-ortodocși 109, greco-catolici 27, romano-catolici 4.

V. Școala trivială din Sângeorgiu: cu 3 clase, a doua paralelă.

Director (și învățător în III): Mihai Domide;

Catehet: Simion Tanco (protopop onorariu);

Învățători: Ieremia Șorobetea (II a), Ștefan Utalea (II b), Bartolomeu Șorobetea (I);

Școlari 135, toți români greco-catolici. În decursul anului au părăsit școala 55(?).

VI. Școala trivială din Zagra: cu 3 clase.

Director (și învățător în III): Ioan Drăganu;

Catehet: P. Vertic (paroh greco-catolic);

Învățători: Macedon Maniu (II), Teodor Drăganu (I).

Școlari 57, toți români greco-catolici. Peste an au părăsit școala 79 (?).

VII. Școala trivială din Telciu: cu 3 clase, un director, un catehet și doi învățători.

Atâta adăugăm de la noi, căci în programă lipsesc toate datele de la școala aceasta, deși ea exista și în fruntea programei se amintește. Ce să fie cauza?

Dacă vom mai adăuga că fiecare din cele 45 comune ale districtului își are școala sa elementară – nu numai pe hârtie – vom recunoaște că cu privire la cauza școlară districtul Năsăudului este unic în toată lara româniei. Și toate institutele acestea le ține, poporațiunea exclusiv română a districtului din fundații făcute din averea proprie fără nici un ajutor străin. Despre aceste fundații vom vorbi cu altă ocazie specială; aici numai o prea modestă întrebare: pentru ce școlile primare se tratează într-un „Apendice” al programei? Această „barieră” poate da însă la presupuneri false, ca [și] cum adică gimnaziul ar privi cu oarecare dispreț la școlile din „Apendice”, ca [și] cum ar domni acolo un spirit de castă.

Valea Rocnei în Transilvania

- Schițe de călătorie -

VASILIE BAȘOTA

III

De la Nepos ajungem în comuna Rebrîșoara, locul natal al maiorului de fericită memorie Jarde de Jardeb, eroul de la Schwiegerheim Frayspach Sorgheim, Mogunța și de la Thalbach, pentru care fapte a și fost înaintat până la rangul de maior, deși știa puțin nemțește și care, pe lângă toate că avea 13 blesuri pe trupul lui, ajunse la o etate înaltă și era un călăreț vestit. Dânsul venea totdeauna în ținută de paradă, dar întâlnindu-se cu ofițeri de naționalitate sârbă sau croată, adeseori se exprima în termeni disprețuitori. Aici s-a născut și Iacob Mureșanu, redactorul „Gazetei Transilvaniei”, care într-un șir lung de ani s-a luptat atât de lăudabil pe terenul publicistic, iar acum, la adânci bătrânețe, a dat această sarcină fiului său, d-rului Aurel Mureșanu.

De la Rebrîșoara ajungem într-un pătrar de oră la Năsăud, un opid cu frumos aspect, cu străzi late și oable și cu mai multe edificii frumoșele, între care merită atenția călătorului edificiul fondurilor școlare care a fost, oarecândva, cvartirul colonelului, edificiul judecătoriei regești de cerc și al cărții funduare, care a fost cvartirul locotenentului de colonel și astăzi este revendicat întru proprietatea fondurilor școlare, edificiul penitenciarului de stat în care a fost așezată sedria districtului Năsăud și carcerul ce aparținea aceleia, asemenea ținător de proprietatea fondurilor școlare, ospelul numit „Rahova” și gimnaziul cel cu 8 clase și școala de desen întru a cărei saloane călătorul e cuprins cu mirare de progresul care-l face tinerimea studioasă la gimnaziul din Năsăud în artele frumoase. Inima fiecărui român trebuie să tresalte aici de bucurie și de mângâiere sufletească, căci s-a făcut lumină și de aici se împrăștie cultura poporului românesc din aceste părți.

Păcat că bărbații conducători de la Năsăud nu mi-au îmbrățișat proiectul din 1876, ieșit în foaia Asociațiunii transilvane, ca aici în Năsăud să facă o fabrică de catrințe pentru că prin aceea ar fi îngrijit și de populațiunea săracă din Năsăud și jur, ca să nu cadă victimă imigranților semitici al căror număr s-a prea înmulțit prin valea Someșului de ți se pare, văzând pe acești perciunați, că ești la brodi sau în suburbia jidovească de la Praga.

Biserica cea strămoșească de la Năsăud încă merită atenția călătorului, deși aceea poartă și astăzi acoperișul cel zoios din anul 1849, pentru că este știut că la 1848 Năsăudul a fost prefăcut în cenușă de armata maghiară revoluționară care s-a retras dinaintea generalului muscălesc Gnottenheim.

Acum, însă, se clădește o biserică nouă care va să fie decorul Năsăudului; dauna însă că are în apropierea sa prea multe clădiri jidovești.

Din Năsăud a ieșit onorabila familie a Antoneștilor, din sânul căreia au ieși patru ofițeri. Aici s-au născut fericitul maior Tomuț, căpitanul de la regimentul Baden nr. 50, Teodor Sandul; de aici au fost Grigorița, Andreș și Gavriluț; dară totuși prea puțini bărbați de specialitate pentru capitala fostului al doilea regiment românesc de graniță și mai pe urmă a districtului Năsăud.

Nu pot ca să mă despart de Năsăud fără a aminti la acest loc că inteligența din Năsăud, dacă ar nutri mai mult interes pentru progresul și cultura poporului român, ar putea face foarte multe lucruri salutare și ar putea da impulsul și la cei mai săraci de spirit ca să

VASILIE BAȘOTA

apuce pe o cale mai fericită; ba lepădându-se unii de spiritul care copleșește astăzi omenirea să-și ieie de cinozură¹, că datoria lor este a se lupta mai înainte de toate pentru salutarea publicului și apoi pentru punga lor.

Țină cont respectivii domni care se simt prin aceste rânduri de cazul cu moara lui Banduț și de traficul care-l făcură când au inaugurat societatea pentru exploatarea produselor naturale și atunci dacă mai sunt români, se vor îngrozi de faptele lor și-și vor bate pieptul lor cel păcătos ca Maria Egipteanca din Sfânta Scriptură, numai cât că reîntoarcerea lor este și va fi prea târzie, pentru că dauna este cauzată și acțiunile lor cele mari au ajuns în proprietatea lui Trisca Ferencz de la Cluj, iar poporul mai sărac din Valea Someșului a fost exclus.

De la Năsăud ajungem în puțin timp la Salva, locul celor 21 de martiri români de pe podereiul numit Mocirla, unde Tănase Todoran de la Bichigiu a murit strigând poporului: „Oameni buni, io mor pentru voi, iar voi să nu vă dați!”.

Aici s-a născut maiorul de armată română Nichita Ignat și căpitanul decedat Zăgreanu, aici este leagănul familiei Pavelea.

De la salva duce calea pe sub comuna Mititei, căci această comună este situată pe un platou mai înalt ca șesul și din această își are originea familia Macedoneștilor al căror strămoș umblând la miei, a fost luat de colonelul Cuteanu și dus la institutul militar de unde, ieșind, avansă până la rangul de locotenent-colonel. Ca atare, căsătorindu-se avu mai mulți fii și fiindcă pe bătrânul îl chemase Macedon Pop, urmașii lui luară numele familiar de Macedonfi, pentru că semăna mai a nemeșie, iar nobilii îndată ce acățară terminația „fi” la numele lor, erau negri pe limbă.

De la Mititei ajungem îndată la Mocod, o comună frumoasă așezată la gura râului Țibleș și la țărmul drept al Someșului, locul natal al colonelului în pensie Iosif Velican de Boldogmező, care trăiește astăzi în Cluj ca pensionat, iar fratele său colonelul în pensie Wilhelm Velican de Boldogmező, eroul de la Custozza, trăiește în Alba-Iulia².

Tot aici este locul natal al căpitanului Silvestru Tomi care m-a smuls și pe mine din rândul soldaților și aducându-mă la Cluj m-a băgat în gimnaziul piariștilor, impunându-mi să studiez mai departe și ajutorându-mă în toată luna cu câte 3 fl. m.c. pentru care faptă îi rămân în toată viața mea mulțumitor.

De aici este fericitul învățător normal Maxim și profesorul de preparandie Basil Petri, precum și familia Vertic, care au dat atâția bravi și demni din sânul ei, aici mai trăiește preotul Leon Vertic, tata subjudelui Gabriel Vertic și a preotului Petru Vertic, feciorul octogenarului Ioan Vertic, care a opăcit cu vreo câțiva veterani armata ungurească la 1848 în săptămâna Crăciunului la Valea Pietrii, până când muierile și copiii au părăsit satul.

Din această comună este și octogenarul învățător de la școala normală din Năsăud, Ioan Mureșan, care și-a știut crește familia cea numeroasă atât de bine cât fiica cea mai mare a aceluia este soția căpitanului Iosif Luchi, care s-a născut în Zagra și a fost feciorul învățătorului de la școala începătoare de acolo, Petru Luchi, al doilea a fost soția lui Ioachim Mureșanu, avocat și secretar la fondurile școlare din Năsăud, a treia este soția profesorului gimnazial dr. Constantin Moisil, iar băieții, unul doctor în medicină, iar celălalt chirurg, se luptă pe terenul sanitar.

De aici a fost și locotenentul primar Iftene și Nășcuța, iar actualmente directorul gimnaziului din Năsăud, Ciocan, face onoare atât acelei comune, cât și românimii din valea Someșului pentru că bărbat mai zelos și devotat binelui public nu am cunoscut.

În această comună s-au adunat poporul din cele 23 comune de pe Valea Someșului

¹ Regulă de conduită, îndreptar, model.

² *Familia*, Oradea-Mare, Anul XVII, 1881, nr. 39, pp. 245-246.

Valea Rocnei în Transilvania

pentru a rezista încercărilor de jaf și de spoliațiune a sașilor de la Bistrița și dacă murul care înconjura biserica din Mocod ar ști vorbi, zău, multe ne-ar putea spune despre lupta ce a susținut poporul cu miliția recurată și aduse pe capul lui până când s-a contramandat acel brachiu și numai acele rezistențe putem noi strănepoții mulțumi că nu am fost îngropați în negura iobăgiei ca mulți alți frați de-ai noștri de asemenea condițiuni liberă ca și noi.

Din Mocod trebuie să apucăm calea către Zagra pe un drum tare dezolat și spălat de apă pentru că oficiile administrative de acum nu se prea interesează ca să întrețină drumurile cele bune vicinale, din care cauză râul Țibleș își face cale pe unde vrea, iar oamenii de pe această vale se mână la lucrul drumului către Maramureș.

Comuna Zagra este locul de refugiu al episcopului Aron și locul natal al fericitului vicar foraneu Ioan Marian care a pus temeiul la toate școlile comunale și la cele începătoare din întreg ținutul fostului al doilea regiment românesc de graniță, precum și a maiorului Daniil, nobil de Thurn-Thal, al căpitanilor Daniil și Eugeniu Borcoșel, a lui Atanasie Moț Dâmbul care a învins pe contele Lazar Sandor în duel tăindu-i mâna dreaptă ca cu briciul deasupra cotului, de i-a sărit sabia din mână până în crucile șurei. Tot acest atlet, unchi al meu și frate de mamă cu vicarul Marian, a rețezat capul lui baron Huszar în bătălia de la Mesteacănu din anul 1848 prin o lovitură de sabie, pentru că acel baron aprinsese toate satele românești din ținutul Chioarului și din partea nordică a comitatului Solnocul inferior. Din această comună au ieșit farmacistul Rusu de la Iași și pretorul de același nume, precum și căpitanul de fregată Sanveli, fiul sergentului Ioan Sanveli, poreclit Hinder. Acest căpitan a murit pe la 1840 în Neapole.

Din comuna Zagra a fost și purtătorul de drapel Reu, care s-a luptat cu consoțul său Gavril, născut din Mocod, la Areda Veneției, întocmai ca Leonida la Termopile și, de aici, a fost acel Morariu stegarul, moșul învățătorului normal Andrei Morariu, care a respins pe generalul polon Kamentzki în lupta de la 25 aprilie din 1809 înaintea Varșoviei. De la acesta am eu vreo trei poezii pe care tatăl meu le căpătase încă din copilărie când umbla la școala trivială din Zagra și când era învățător moșul meu după mama Luca Sanveli.

Din comuna Zagra este actualul avocat și fiscal al comitatului Năsăud-Bistrița, Gabriel Manu, și unchiul acestuia Pahoniu Manu, proprietar în Șibot și fost supratenente la oficiul de monture din Alba-Iulia, unde a căzut victimă rapacității comandantului său, maior, care fiind deochiat, s-a împușcat, iar bravul Pahoniu Manu pentru că crezuse prea mult șeful său a fost silit să cuieteze.

Familia Manu este una dintre cele mai vechi și a trecut din Maramureș la Zagra încă înainte de militarizare și este rudită cu familia de același nume din Ungaria.

De la Zagra, în partea est-nordică, peste deal, e comuna Runc, locul natal al tatălui meu Teodor Bașota, al cărui strămoș a fugit în Moldova de Duca Vodă, pentru revoluția ce o făcuse boierii în contra lui Vodă la Cașin. Familia noastră este dar de origine moldoveană și pe la 1869 s-au stins în linie bărbătească prin moartea mecenatului Anastasie Bașota care, după cum se vede din „Românul” nr. 42 de la 20 noiembrie 1869, a lăsat jumătate din averea sa colosală pentru înființarea institutului Anastasie Bașota de pe moșia sa, Pomârla, din districtul Dorohoiului.

Fiica sa Elena, soția prințului George Cantacuzino, a avut numai o fată, pe soția colonelului Asachi și nu sunt informat dacă din această căsătorie mai sunt ori nu sunt oarecare descendenți.

Aș dori să știe dacă acel testament s-a executat după voia lășătorului, pentru că se zice că executorii testamentului, domnii Nicolae Rosetti Rosnoveanu, Vasile Pogor, Ioan Ianov, Alecu A. Balș, Nicolae Calimachi Catargiu, dr. Ludovic Rusu și episcopul Vladimir

VASILIE BAȘOTA

Suhopanu nu ar fi insistat pentru executarea aceluia, deoarece decedatul Manolache Costache Epureanu datora lășătorului 60.000 de galbeni și le zăcea la inimă ca din acel testament să nu se aleagă ceva, pentru că cucoana Elena l-ar ierta în caz ca atare toată datoria.

Îndrept dar aceste rânduri la adresa d-lui ministru de cult și instrucțiune publică din România și-l rog cu tot respectul ca să binevoiască a cerceta încât și-au făcut executorii testamentului mai sus amintiți datoria de cetățeni și încât nu și oare pus-au la cale ca fundația acea grandioasă să treacă în folosul scumpei noastre națiuni.

Moșul tatălui meu, Ionică Bașota, a excelat la combaterea Hotinului pentru că tunurile îndreptate de el au spart murul cetății pe unde au intrat cu asalt batalionul 1 din regimentul 1 de graniță românesc și pentru această faptă a fost decorat.

Din comuna Poieni, bărbați mai demni de memorat nu cunosc, afară de Demetriu Vaida, fost c.r. actuar de pretură și pe Ioan Sanveliu, astăzi atașat la consulatul austriac din Iași, iar din comuna Plai pe Spiridon Feti care a lucrat harta marelui principat Transilvania în limba română.

Cu aceste terminând descrierea etnografico-istorică a ținutului din valea Rocnei, fiemi permis a trece la descrierea teritoriului montan de la Rocna, pentru că după cât îmi va sta în putință voi cerca a arăta ductul vinelor purtătoare de argint auros și argint plumbos și prin acesta cred a face un serviciu patriei mele, deoarece în decurs de 23 ani cât am locuit la Abrud, am fost fericit a câștiga oarecare practică și din această specialitate, apoi ajutat de științele pe care mi le-am câștigat prin studierea dreptului montan, precum și prin practica de judecător, adeseori și în cauze montane mă simt oarecum obligat a trata și această materie din economia națională¹.

Când s-au făcut cele dintâi scrutări minerale în ținutul său, revirul minier de la Rocna, nu avem date pozitive. Probabilitatea însă dă loc acelei păreri că băile de argint au fost descoperite încă de anticii romani, pentru că numai avântul lucrărilor minerare a fost în stare să populeze această localitate situată la nordul Transilvaniei întru atât de tare cât să numere până la 40.000 locuitori; numai însemnătatea acestui ram de venit și de avuție a putut îndemna și pe vechii romani să așeze aici Ruconiul antic, deoarece pe acele timpuri nu se putea considera ca oarecare punct strategic, pentru că Maramureșul și Bucovina erau sub potestatea lor și știm din istorie că romanii își întăreau, de regulă, așa numitele castre stative care erau așezate în partea nord-estică a Daciei la Areobadara, Triphulum, Patrodava, Carsidava și Petrodava în regiunea Tyrascului său a Dniesterul de astăzi, la a cărei vărsare în Pontul Euxin sau a Mării Negre se află castrul cel mare de la Sinus Sagaricus.

Poporul Albocensii, fiind strămtorat în teritoriul Bucovinei de astăzi, nu era capabil să împrumute oarecare număr din al său și să-l deie Bielphiilor, vechii locuitori ai ținutului din valea Rocnei, și pe această cale să mărească populația cetății vecine a Ruconiului, deși se poate presupune că aceea a existat ca cetate înainte de venirea romanilor, pentru că Albocensii cu Bielphiilor erau pururi în ceartă.

Ca probă în privința aceasta, pot servi murii cei antici și, probabil dacici, cu care se vede că a fost închis ramul Someșului ce vine din direcția nord-estică de la Rocna nouă, adică cu ajutorul cărora s-a închis comunicația pe această vale cu poporul de peste munți, adică cu Albocensii.

Oricare ipoteză s-ar lua de probabilă, numai atâta putem constata în privința lucrărilor minerare în revirul Rocnei, că pe la începutul secolului al XIII-lea, începând din Rocna, ca centru în partea septentrională, meridională și occidentală, s-au lucrat băile de la

¹ *Familia*, Oradea-Mare, Anul XVII, 1881, nr. 40, pp. 250-251.

Valea Rocnei în Transilvania

Rocna într-o extensie cam de 40 km. pătrați, pentru că cunicile (Stollen) cele vechi se află mai în toată ocazia și la orișicare dezgropare nouă, precum și scoborăturile cele părăsite ne dau probă în privința aceasta, ba pe timpul invaziei mongolice cu puțini ani înainte de aceea s-au scos din băile de argint de la Rocna la 2.000 centenare de argint.

Cine a continuat lucrările minerare până la 1720, datele care le avem la mână, nu ne dau nicio deslușire.

Pe la acest timp însă a început scrutări noi, atent pentru a scoate argint, cât și plumb și fier pentru că până aici numai privații se mai ocupau cu lucrul mineral sau baișagul.

La 1767 aflăm trei băi lucrându-se din partea erariului, dar numai cu 87 de băiași și oficiul montan era așezat la Bistrița, iar în Rocna era numai un îngrijitor subaltern și pe la 1770 au încetat toate lucrările din partea erariului pentru că oficiile montane de atunci relaționase că postățile de benedicție s-ar fi stors cu totul.

Pe lângă toate aceste, treptat cu lucrările minerare subterane au existat pe toată Valea Someșului și o companie de spălători de aur, care poartă numărul 12, între celelalte companii de spălători de aur din Transilvania și comandantul său, șeful acestor spălători avea reședință în Poieni, o comună mică situată pe râul Țibleș, din sus de Zagra.

Șeful acestei companii era pe la 1830 Vasile Roșca și după dânsul a urmat Iancu Podoabă și Petrea Cucitanul care a căzut în 1848 în bătălia de la Vajda Szent Ioan, fiind unul dintre călăreții cei mai bravi de sub comanda tatălui meu.

Pe timpul când se lucra băile de la Rocna, adică înainte de militarizarea districtului din Valea Rocnei, aflăm ca pe proprietarul cel mai mare de băi pe Pruneț și pe Ștefan Porm, probabil antecesorul său strămoșul familiei de astăzi, Porțius, pentru că Florian Porcius, cavalerul și vicecăpitanul fostului district al Năsăudului, pe când studia la Viena, purta după cum îmi spunea tatăl meu numele „Porcus” din care vienezii, ca oameni fideli ce sunt, făcură Porcius, deoarece sună cu mult mai frumos și ne amintește că ar fi descendentul cel adevărat a lui Porcia de la vechii romani.

Fie cum va fi, cred că d-l vicecăpitan, cavalerul de Porcius, pentru care păstrez onoarea cea mai perfectă, nu-mi va face nicio imputare pentru că mi-am permis această genealogie, deoarece îi servește lui și națiunii române spre onoare, că un român era pe acele timpuri proprietar mare de băi.

Mai târziu s-a încuibat ca proprietar de băi un așa numit Deschany din ținutul cetăților hanzene (Hansen-stadte) și de la acesta a primit erariul trei părți din patru părți a proprietăților montanistice de la Rocna.

Teritoriul din Valea Someșului, fiind – după cum ne dovedește diploma regelui Matia Corvin datată din Buda Sabbato primo post Octavos sacratissimi corporis Christi Anno 1475 – proprietatea unișilor români din districtul valea Rocnei, nu mai încape nicio îndoială că proprietățile montane ar fi venit pe altă cale în mâinile erariului decât pe baza unui contract de „emtio venditio”, adică pe temeiul unui drept întru a cărui margini a negocia era iertat orișicăror persoane libere din patria noastră și nicidecum pe acea cale că sașii de la Bistrița l-ar fi vândut pe temeiul vreunui „jus dominale” care nu l-au avut niciodată¹.

La acest răspuns scurt m-am văzut oarecumva silit prin negliobia unui corespondent al ziarului „Kelet” de la Cluj care s-a bucinat în lume, prin nr. 47 din 27 februarie a.c., și nemaivoidnd a pierde timpul cu el, vreau a constata la acest loc că după militarizarea districtului din Valea Rocnei comanda regimentului, care era și oficiul administrativ mai înalt din acel ținut, a rupt propria autoritate din teritoriul aparținător de proprietatea opidului

¹ *Familia*, Oradea-Mare, Anul XVII, 1881, nr. 41, p. 259.

VASILIE BAȘOTA

Rocna 4951 de iugăre pătrate și le-a dat erariului montan în arendă pentru 240 fl. m.c. la an, iar prin contractul încheiat la anul 1872 între comisia pentru administrarea fondurilor școlare și de stipendii și între ministerul de finanțe al Ungariei, dreptul de proprietate al teritoriului montan iar a venit în mâna acelora cărora le compete, adică în mâna românilor liberi din Valea Rocnei; dar, totuși, cu acea restricție că proprietarii sunt datori a lăsa teritoriul montan în folosința erariului, pentru o arendă anuală de câte 25 cr. pentru un iugăr, și pe această cale erariul sau oamenii plătiți de erar pot dispune după plac de complexul cel mai frumos de păduri, pășuni și fânațe, pe lângă toate că nu are dreptul de a purta oarecare negustorie cu lemne.

Ce se atinge de referințele montanistico-geologice ale acestui ținut, trebuie să adnotăm că în dealul Curățelului, care este un picior al muntelui Ineu ce se extinde către miazăzi, se află cele mai vechi cunice botezate Petru Zapu, Antoniu, Nepomucul nou, Nepomucul vechi, Ioan și Terezia, cu al căror ajutor s-au deschis în timpul mai nou cunicele Gluck Auf, Ferdinand, Mihai și Amalia.

În muntele Crăciunel, care se extinde paralel cu muntele Curățel, s-au deschis cunicele Gregoriu mic și Iosif și pentru a scruta întregul baios și pentru a extinde câmpurile de lucrare s-au deschis cunicul Frederic, ba din ductul cunicului Amalia și Zapu s-au descoperit niște postăți noi care se extind în sânul dealurilor Beneșei și dealul Băiței și pe această cale s-au asigurat un teritoriu montan care nu se poate exploata nici într-un decurs de 30 de ani.

Acest teritoriu montan cuprinde astăzi 1250 m. lungime, 500 m. lățime și 180 m. înălțime.

Sistemul de pietriș ce se află în acest teritoriu montan constă în prevalență din piatră speculară (Glimmer) care se transformă în chlorit, cornet și babiță ori piatră văroasă străpunsă cu vandat de pucioase și spectacular plumbos. Piatra speculară este, adeseori, pătrunsă cu porphire care conține aur argintiu (Goldish-Silber), dar în cea mai mare parte dă cantitățile cele mai mari de plumb și din astă cauză este foarte ușor de topit prin ustrinele întocmite spre acest scop pentru că, spre exemplu, din 90.000 centenare metrice care s-au măcinat cu ajutorul sagitelor, vulgo stempuri, poți dobândi 4.500 centenare metrice de plumb care conține 50 kg. plumb, 0,07 aur argintos, care se poate sețearnă asemenea prin retopire.

Dar cu dobândirea acestor metale mai este împreunat folosul învederat că în răstimp de un an de zile se mai poate produce până la 1.800 de centenare metrice de glasă sau smalt și plumb moale, tot din acea cantitate de piatră ori minieră înfrântă (Schliche) care se poate vinde cu câte 25 fl. v.a. centenarul metric, iar glăsura roșie și verde fiind un articol neapărat de lipsă pentru olari, se poate vinde după împrejurări cu 25-26 fl. v.a. centenarul metric.

Luând în considerare cuadratura (Verflachung) vinelor purtătoare de metal care se consideră de demne pentru exploatare și pentru lucrarea minerală, îndeosebi după cât ne-am putut informa prin o cercetare fugitivă, ne simțim îndreptățiți a adnota la acest loc că culcușul acestor vine se deosebește cu totul de cel al vinelor purtătoare de aur din regiunea Munților Apuseni de la Roșia și Corna, pentru că pe când aceste au, de regulă, un culcuș nord-sudic, și aceste sunt de regulă cele mai bogate, iar straturile auroase sunt, de regulă, cele mai bogate, iar straturile auroase din revirul montan de la Bucium se arată, de regulă, în formă platoidă sau după termenul metal larg de pe Abrud-Roșia Bucium scăunește de la scaun, cele de la Rocna au un culcuș duct sau așezământ est-nord-vestic, prin urmare acele se pot afla și în Moldova în regiunea muntelui Tazlău și pe la Strâmturile Bistriței Aurii, pe pârâul Rogata la Nicadia și Sirna, la Breslieni în partea apuseană a dealului Hangu și dealul fierului unde se află și piatră roșietică de fier din care se prepară oțelul cel mai bun și se pot afla chiar și în

Valea Rocnei în Transilvania

Carpații nordici de la Maramureș.

Statorirea acestei aserțiuni se poate constata de bazată și prin acea împrejurare că toată aripa Carpaților care desparte Transilvania de Maramureș conține straturile cele mai bogate de metale care, toate, au același culcuș, acea cuadratură ca straturile de argint, plumb, pucioasă, grafit cu puțin aur din munții de la Rocna.

Nu pot să las neamintit că tot în regiunile acelor munți se află acea materie de piatră sură văroasă din care se poate pregăti cimentul cel mai eclatant, prin urmare că piatra noastră nu este avizată nici în această privință a aduce cimentul de prin Stiria, de câte ori ar vrea să întreprindă oarecare clădiri hidraulice.

Dar Muntele Cormaia posedă o sumă imensă de bicoșel alb care, cum am zice, impune proprietarului ca să-l întrebuițeze prin ridicarea unei fabrici de sticlărie.

Straturile cele întinse de porfirul cel mai frumos, oare nu ar îndemna pe iubitorii de progres ca să se îngrijească de sculptori excelenți, pentru că cu timpul s-ar putea pregăti de aici statuile cele mai elegante, deoarece acestea sunt adesea ori pătrunse cu augitul cel mai cristalin care le face a crede că în sânul acestor munți poți afla mărgăritarele cele mai scumpe.

Ar fi de dorit ca oamenii de specialitate să se pună pe studiu și să cerce toate bogățiile acestor munți și descriindu-i pe fiecare după cum merită, să deie fondurile de stipendii din districtul Năsăudului, barem acea recunoștință că ei nu au cheltuit acele parale în zadar.

Atunci, fraților, voi v-ați făcut numai datoria față de umbra acestor strămoși care v-au lăsat mijloace ca să puteți studia, iar nouă cei ce am îmbătrânit fără de a fi fost norocoși a lua parte din acele foloase, iertați-ne că am putut face acest tribut patriei noastre natale după care, mereu, oftăm cu poetul român:

Din țara mea departe,
Împins de vântul greu,
De-a sorții crudă parte,
Mă plâng lui Dumnezeu;
Plăcerile cu mine
Defel nu se-nvoiesc,
Mereu să strig îmi vine:
O! țară te doresc¹!

(Sfârșit)

¹ *Familia*, Oradea-Mare, Anul XVII, 1881, nr. 42, pp. 266-267.

CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

DORIN DOLOGA

La 9 mai celebrăm proclamarea independenței de stat a României. Câștigarea independenței nu a fost rezultatul întâmplării. Istoria nu are un curs liniar, ea înregistrează suișuri și coborâșuri. Pe drumul către obținerea independenței au fost surmontate obstacole ivite la tot pasul venite din diferite direcții. La începutul istoriei sale ca stat modern România a traversat o perioadă tulbure. Dacă la sfârșitul domniei lui Alexandru Ioan Cuza instituțiile și finanțele țării se găseau într-o stare dezastruoasă, în deceniul următor guvernele liberale și conservatoare au reușit să le redreseze. Perioada instabilității politice a fost depășită prin instaurarea guvernării autoritare a lui Lascăr Catargiu. Prin măsurile sale, ministrul de finanțe, Petre Mavrogheni, a salvat România din criza economică în care se afla. Plafonul maxim de 30 000 de oameni pe care Armata română avea voie să îl aibă a fost depășit prin măsurile inteligente de organizare a unei armate teritoriale, pe lângă cea permanentă. Marile puteri europene manifestau un interes redus față de România, astfel că îi furnizau doar armament învechit. În timp ce Anglia a furnizat Turciei arme cu repetiție, foarte moderne în vremea respectivă, România a fost nevoită să refuze oferta de arme vechi din Franța și să cumpere arme depășite din Prusia. În această situație România s-a orientat spre țările extraeuropene, făcând două achiziții de armament relativ modern din Statele Unite ale Americii și Rusia. Marile puteri erau ostile ideii de independență a României. Bismarck, cancelarul Germaniei, spunea că românii îl interesează tot atât de mult ca și paharul său de bere când este gol¹.

Independența s-a câștigat greu, iar recunoașterea acesteia s-a obținut și mai greu. Aflată în pericolul de a fi prinsă în conflictul ce se prefigura între Rusia și Turcia și părăsită de către puterile europene, România a fost nevoită să se descurce singură. Convenția de trecere a trupelor pe teritoriul său a fost încheiată de România cu Rusia fără garanția vreunei mari puteri. La început României nu i-a fost permisă nici măcar participarea la războiul împotriva Turciei. Această situație nu a durat prea mult, rezistența turcilor făcându-i pe ruși să ceară ajutorul românilor. Timp de șase luni românii au înfruntat gloanțele, au coborât văile și au urcat dealurile ostile și necunoscute din Bulgaria prin ploile toamnei și gerul iernii, pentru a-i înfrânge pe turcii apărați de fortificații. Calitățile excepționale de luptători ale românilor au făcut posibile victoriile de la Grivița, Plevna, Rahova, Smârdan, Vidin. Greul vieții zilnice cădea pe majoritatea locuitorilor țării, pe țărani, iar greul luptelor l-au dus tot ei, atunci când, îmbrăcați în haine militare, au luat parte ca dorobanți la război. În perioada respectivă românii aveau în genele lor înscrisă dragostea față de țară.

¹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 232.

DORIN DOLOGA

Declararea independenței la 9 mai 1877 și participarea glorioasă la război nu au adus imediat independența autentică a României. Era nevoie de recunoașterea internațională a acesteia. Deși i-au chemat pe români să ia parte la lupte, rușii nu le-au dat voie să participe la negocierile de pace finalizate prin tratatul de la San Stefano. Nici marile puteri europene nu au acordat un loc românilor la Congresul de la Berlin. În ceea ce privește modificările teritoriale România a câștigat, dar a și pierdut. România a obținut Dobrogea și Delta Dunării, dar a pierdut sudul Basarabiei. Pentru Rusia ocuparea sudului Basarabiei era o chestiune de prestigiu. Era vorba în primul rând de interesul strategic, dar și de faptul că țarul nu putea dormi noaptea pentru că prin retrocedarea sudului Basarabiei către România în anul 1856 se știrbise ceva din teritoriul Rusiei. Spiritul imperial îi îndemna pe ruși să revină. Dacă războiul de independență a durat o jumătate de an, recunoașterea acesteia a durat doi ani. România a obținut recunoașterea independenței de la Germania, singura putere care conta atunci, numai după ce a răscumpărat acțiunile Strousberg¹.

Din fericire atunci România a avut elite, care au știut să-i conducă și să-i organizeze pe români. Popoarele fără elite mor. Printre marile personalități s-au numărat Ion Brătianu, Carol I, Mihail Kogălniceanu și Lascăr Catargiu.

Războiul de independență a trezit energiile națiunii. Poporul părea până atunci letargic. Desfășurarea luptelor era urmărită cu multă atenție și de către năsăudeni. Victoriile armatei române erau sărbătorite de către românii din Năsăud prin manifestații, banchete în cadrul cărora se cântau cântece naționale, se țineau cuvântări, seara orașul era iluminat ca de sărbătoare, iar la ferestrele caselor erau afișate urări. În cinstea succeselor armatei române de la Rahova și Grivița, năsăudenii au botezat două hoteluri cu numele acestora².

O serie de voluntari din zona Năsăudului au trecut Munții Carpați și s-au înrolat în Armata română participând la Războiul de independență. În anul 1878 a apărut *Resbelul oriental ilustrat*, prima monografie dedicată Războiului de independență, scrisă de profesorii Artemiu Publiu Alesi și Massim Pop (originari din Sângeorz Băi). La Năsăud, la 3 iunie 1877, s-a înființat un Comitet central format din 13 membre care se ocupau cu strângerea ofertelor și procurarea lucrurilor necesare ambulanței, urmând ca lucrurile și banii colectați să fie trimiși la Societatea Română de Cruce Roșie din România. Comitetul avea 11 subfiliale, majoritatea în zona Năsăudului, la Rodna, Sângeorzul Român (Sângeorz Băi), Ilva Mare, Feldru, Mocod, Zagra, Telciu, Salva, Prundu-Bârgăului, Monor și la Bistrița³.

Faptele de vitejie ale armatei române în războiul cu turcii au fost evocate de către poetul George Coșbuc în operele sale. Cea mai mare parte din volumul *Cântece de vitejie* a fost dedicată Războiului de independență. Coșbuc a luat cunoștință despre Războiul de independență din *Războiul oriental ilustrat*, care împreună cu poeziile lui Vasile Alecsandri au stat la baza volumului său.

Atitudinea Rusiei față de România a fost foarte dură. Rușii au încălcat convenția de trecere peste teritoriul românesc prin care se angajau să respecte integritatea teritorială a României. Atunci când românii s-au opus cererii rușilor de a li se ceda sudul Basarabiei aceștia din urmă au amenințat cu ocuparea României. Când primul ministru Ion Brătianu a arătat în Congresul de la Berlin că țarul și-a încălcat angajamentul de a respecta integritatea

¹ Întreprinzător evreu născut în Prusia, naturalizat în Germania, care a concesionat construcția de căi ferate în România și care, prin procedee necinstite, a adus grave prejudicii financiare Statului român.

² Grigore Găzdac, *Năsăudenii și Războiul pentru independență din 1877*, în „Arhiva Someșană”, seria a II-a, nr. IV, Năsăud, 1977, p. 56-60.

³ Simion Lușșan și I. Rusu-Sărățeanu, *Sprijinirea Războiului de Independență de populația din ținuturile Bistriței și Năsăudului*, în „File de Istorie”, Nr. IV, Bistrița, 1976, p. 375.

CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

teritorială a României, așa cum se angajase prin convenția de trecere a trupelor pe teritoriul acesteia, rușii au organizat un atentat împotriva sa. Anul 1878 a marcat pragul de la care în mentalul colectiv românesc s-a instalat sentimentul rusofob.

Același an marchează apariția sentimentului antisemit. Tratatul de la Berlin a acordat condiționat independența României. Aceasta trebuia să modifice Constituția permițând acordarea cetățeniei locuitorilor de altă religie decât cea ortodoxă. Măsura îi viza pe evrei și musulmani. Evreii desfășurau activități comerciale, cămătărești, arendau terenuri, în scopul de a obține profit, iar banii astfel obținuți îi foloseau exclusiv în interesul lor.

Poate că justiția divină și-a spus cuvântul în ceea ce privește personalitățile politice implicate. Țarul Alexandru al II-lea a fost asasinat în anul 1881, cancelarul Bismarck a fost demis în anul 1890, sultanul Abdul Hamid al II-lea a fost detronat în anul 1909, în timp ce Carol I a continuat să domnească până la sfârșitul vieții în anul 1914.

Cucerirea independenței a permis României să desfășoare o politică externă și o politică economică internă neîngrădită. Tânărul stat român și-a dovedit cu ocazia Războiului de independență vitalitatea. Independența a reprezentat de asemenea un pas spre Unirea din anul 1918.

PERSONALITĂȚI NĂSĂUDENE DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. PETIȚIA UNOR NĂSĂUDENI ÎMPOTRIVA VICARULUI ALEXANDRU HALIȚĂ

Dorin Dologa

La fel ca și alte părți ale Transilvaniei, zona năsăudeană a avut elite, care au știut să-i organizeze și să-i conducă pe locuitori. Printre aceștia s-a numărat și vicarul greco-catolic Alexandru Haliță, o personalitate a zonei Năsăudului. Personalitățile nu au fost perfecte, au avut lipsurile lor, dar ele trebuie judecate după ceea ce au realizat, după meritele lor, care depășesc părțile lor negative. După primul război mondial, când spiritele erau tulburate, primarul Năsăudului, împreună cu câțiva membrii ai Senatului bisericesc din Năsăud, au adresat o plângere episcopului greco-catolic de Gherla împotriva vicarului greco-catolic al Rodnei, Alexandru Haliță. În cuprinsul petiției aceștia au ridicat acuzații grave de ordin profesional și moral la adresa vicarului. Probabil că vicarul întreprinsese unele acțiuni mai puțin potrivite, dar cu siguranță acuzațiile erau exagerate. Nu știm care au fost motivele reale ale respectivilor năsăudeni care au redactat petiția. Probabil au avut în vedere înlocuirea lui Alexandru Haliță cu un alt candidat la scaunul vicarial. E greu de crezut că Episcopia greco-catolică de Gherla ar fi numit și menținut în funcția de vicar o persoană slab pregătită profesional și cu defecte morale. Originar din Sângeorz Băi, Alexandru Haliță a fost absolvent al Facultății de Litere din cadrul Universității din Cluj și al Seminarului teologic din Gherla. În anul 1911 a fost numit vicar al Rodnei. Pentru meritele sale el a fost numit ofițer al Ordinului Steaua României și răsplata muncii pentru biserică, clasa I¹.

Redăm în continuare conținutul petiției năsăudenilor:

„Ilustrisime D-le. Episcop, Prea sfânt părinte

Cu smerenie creștină ne prezentăm Ilustrisime, noi subscrișii credincioși din Năsăud, pentru a pune prinusul stimei noastre înaintea mirelui bisericii noastre unite. Avem convingerea că întreg cercul de cunoștință, comoara gândiri poporului, o aflăm în religie, în aceasta se liniștește, în aceasta se manifestă filosofia, geniul popoarelor, aceasta ne dă putere în necaz, aceasta ne înalță, aceasta pare a fi organismul mai natural pentru conducerea și stăpânirea popoarelor. Gândul la veșnicie, lucrarea sub specie aeternitatis, limpezește sufletul și întotdeauna îl înalță. Degeaba am mai trăi și ne-am strădui dacă și clipele din urmă, la auzul nostru slăbit, nu se va mai auzi cuvântul rugăciunilor, care în momentele solemne ale vieții ne-au zguduit sufletul. Acele cuvinte sunt chezașia cea mai tare a legăturii dintre noi și cei ce vor rămâne după noi pe acest pământ, ca sânge din sângele nostru. Ilustrisime, noi, năsăudenii, urmașii preamărișilor grăniceri din fostul Regiment al II-lea confinar, credincioși creștini aparținători diecezei Gherlei, noi care cu credință tare în legea strămoșilor noștri am luptat pe câmpuri de luptă străine și la noi acasă sute de ani, noi

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare SJANBN), Fond *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dosare de personal, dosar 35, ff. 15, 17.

DORIN DOLOGA

care am avut preoți și vicari de renume mare, cu care am conlucrat la dezrobirea neamului nostru, ca generosul Marian, prepozitul Macedon Pop, prepozitul Papiu, neînfrântul Moisis, martirul părinte Macavei, înțeleptul Dr. G. Pop, bunul român și energicul Ciril Deac, noi care suntem conducătorii intelectuali, morali, bisericești ai celor 32 comune grănicerești, noi azi suntem lăsați de primul părinte, de vicarul nostru Alexandru Haliță, în cea mai întunecoasă ocârmuire în cele bisericești. La începutul lunii decembrie a anului 1919, Dl. Alexandru Haliță ne-a părăsit dieceza, respectiv parohia, cu concediu, ori fără concediu, nu știm, dar destul că până azi, în 8 ianuarie 1920, nu s-a reîntors la casa lui parohială, vicarială, destinată azi, fără știrea senatului bisericesc, spre greața obștii, ca magazin de mărfuri. Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului le-am sărbătorit fără dl. vicar, căci domnia sa e mânat după cum auzim de drojdia egoismului nesățios al gheșefurilor¹, e dus în afaceri de comerț, iar noi și cele 32 de comune grănicerești azi n-avem cap văzut, substituit de episcop. Dl. Alexandru Haliță nu vede și nu prinde înțelesul vremurilor și nu se poate adapta curentelor evolutive ce își fac azi loc cu forța în mijlocul societăților cu impetuozitatea unei logici de oțel. Bolșevismul, curentele anticreștine, amenință din toate părțile naia² lui Hristos. Dl. Haliță nu face și nici nu poate face față acestor furtuni ce se năpustesc asupra bisericii. De s-ar scula Isus și ar vedea astfel cărmuită biserica sa, din nou ar lua biciul și ar alunga de la altarul său, din casa sa, pe fariseii de azi, mai farisei decât fariseii biblici.

România Mare are nevoie de inteligenți³, de caractere, de conștiințe, de dezinteresare și de acte de devotament și serviciu în fața intereselor obștești, are România Mare trebuințe de caractere morale, etice. Dl. vicar Alexandru Haliță cu o pleiadă de preoți a părăsit căminele și altarele lor pentru comerț, pentru egoismul hrăpăreț și nesățul, lăsând turmele lor fără părinte sufletesc, fără păstor. Ilustrisime ! Ne luăm voia a cere înlăturarea cangrenei din sânul bisericii, împrejurările reclamă o operație urgentă. Ne rugăm a ne trimite o autoritate bisericească, care să fie lumina noastră, năsăudenilor și celor 32 de comune grănicerești din vicariat. Pe dl. Alexandru Haliță noi nu l-am aflat apt nicicând de conducător al bisericii și nu-l aflăm nici azi din motivele următoare: 1. Ca teolog, în seminarul armenopolitan, a fost un elev fără devotament preoțesc, neglijent în studii, cum dovedește arhiva seminarială. 2. Ca profesor la Liceul din Năsăud nu a arătat nici o activitate literară, nici un devotament pentru educație și instrucție, așa încât văzând că nu se poate ferici pe teren didactic-pedagogic, părăsește cariera dascălească și pășește pe cea preoțească. 3. Ca preot, ca și candidat și substituit de vicar, denumit în lipsa mirelui, fără a-l dori poporul de conducător pe vremea aceea, încât nici azi n-avem știre că ar avea decret episcopal de substituit al său, nu s-a validat⁴ deloc. 4. Preoțimea din cele 32 de comune n-a văzut și nici nu vede în vicarul actual nici o capabilitate preoțească superioară lor, ci adeseori inferioară lor. 5. Preoțimea vede în vicarul actual un om nepriceput în administrarea parohiilor, ce e firesc nevăzând și nenisuindusă a-și apropria nici o praxă⁵. 6. Poporul n-a văzut niciodată în vicarul actual nici o vocație, dovadă și actul prezent, când a lăsat biserica și a mers în afaceri de comerț. 7. Poporul nu a putut să-și pună niciodată încrederea în vicarul actual, fiind un fluctuant politic, nici sub regimul maghiar suprimator, nici sub regimul liberării neamului, dovadă că nici la auto candidatura de senator n-a reușit, n-a avut încrederea nici a inteligenței, nici a poporului, nefiind candidat nici de Consiliul

¹ Afacerilor.

² Corabia, nava.

³ Intelectuali.

⁴ Confirmat, recunoscut.

⁵ Nereușind să obțină în urma unor eforturi capacități practice.

PERSONALITĂȚI NĂSĂUDENE DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. PETIȚIA UNOR NĂSĂUDENI ÎMPOTRIVA VICARULUI ALEXANDRU HALIȚĂ

dirigent, care îl cunoaște bine, rămânând un candidat volnic arogant. 8. Este Dl. Alexandru Haliță un alcoolist pătimaș, așa încât adeseori a compromis nu persoana sa, care nu ne importă, ci stadiul preoției sale. Ba au obvenit cazuri că oamenii erau la rugă în biserică, iar dl. vicar la crâșmă cu alți ortaci. 9. Vicarii noștri erau și conducătorii școlilor din cele 32 de comune, vicarul actual n-a arătat nici un zel, nici un rezultat. 10. Întreaga societate binevoitoare din Năsăud și din jur, ba tacit și preoțimea e scârbită de ne interesul ce-l arată dl. vicar actual față de biserică noastră în special și față de administrarea vicariatului în general.

În consecință, în numele binelui nostru obștesc, provincial, în numele celor 32 de comune grănicerești, care în noi văd conducerea lor firească, în numele preoțimii ce latent nutrește dorința de a vedea un conducător al lor, vrednic de memoria pioasă a marilor lor vicari, în numele bisericii noastre, în numele așezămintelor noastre culturale, ne-am luat voia de a prezenta această scrisoare și deputăție pentru a ne învrednici cu o altă persoană în fruntea bisericii, școlii și societății districtului nostru, căci cea prezentă din motivele amintite nu ne dă cheazășie pentru viitor. Dorind mulți ani fericiți, în deplină sănătate mirelui, misticii mirese creștine, rămânem al Ilustrității Voastre cei mai supuși credincioși, Nicolau Nistor m.p. senator bisericesc, Petre Catarig m.p. senator bisericesc, Nicolau Pop m.p. senator bisericesc, Augustin Anton m.p. primar. Năsăud în 8 ianuarie 1920. Originalul se va prezenta Ministerului de Culte.

Nr. 1319/1920

*Se străpune pe lângă
reașeptare
Reverendisimului Alexandru Haliță
spre a se declara la cele cuprinse
în această scrisoare.*

*Gherla, din ședința consistorială
ținută la 15 Mai 1920*

Episcop Iuliu

Prez. 21/V-1920

Nr. 83-1920”¹

¹ SJANBN, Fond Vicariatul Rodnei, dosar 1233, ff. 1, 2.

RESTITUIRI

66

Măria Sa Regală Carol I.
Domn al României, Principe de Hohenzollern

dozind a da o dovadă de a Sa bună-voință

Domnului A.P. Alessi, D^e in filosofia, Membru al

"Asociațiunii Transilvaniei pentru litteratura română și cultura
Poporului Român" etc. etc.

i a conferit medalia "Bene Merenti."

_____ Classa 1^a _____

Dreptu care mi a ordonat a elibera
Domnului Artemius P. Alessi,

Brevetul de sală.

București în 1 Ianuarie 1881.

Maresalul Curtei M. S. R. Domnului.

N° 46.

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINȚELOR NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

VI

La introducerea acestui tratat am afirmat că științele naturale se tratează în școlile noastre foarte vitreg și foarte superficial, pe când pe alte obiecte precum pe religie, limbile clasice, se pune toată ponderea. Acei ce s-au interesat cât de puțin de starea învățământului din școlile noastre, cred că-mi vor da dreptate fără nicio observație. Altcum acest asert mi-l întărește însuși „proiectul de regulament pentru școlile populare și normale greco-ortodoxe din arhidieceză”, precum și un ordin al mitropolitului greco-catolic nr. 3162 publicat în nr. 44 al „Școlii Române”. În art. 6, cap. II „diviziunea învățământului” se zice: „Învățământul primar se ocupă, mai ales, cu religia, citirea, scrierea și calculul elementar și practic”, apoi în art. 7: „Învățământul secundar țintește la o cultură generală superioară cu deosebire prin studiul limbilor și literaturii clasice și pregătește pe elevi pentru studiul

la universități”, adică chiar aceea ce prescrie „proiectul pentru organizarea gimnaziilor și a școlilor reale”, publicat de ministrul de culte și instrucțiune din Austria pe pag. 14, art. 1. Aprecierile mele referitoare la învățământul secundar vor urma la locul lor.

Din articolele citate se vede destul de evident că proiectul sibian îmi întărește aserțiunea, adică mai susține și în anul 1877 cu mare prosopeie cum că scopul principal al învățământului este religia și limbile clasice.

Ordinul mitropolitului greco-catolic amintit nu numai susține că „doctrina religiei este un obiect fără asemănare principal”, este cel mai principal, dar determină și timpul pentru acest obiect de cel puțin patru ore la săptămână, dar comandă parohiilor și administratorilor parohiali „să grijească ca docentele local să conlucre neapărat la aceea ca elevii să învețe de-a rostul sau din memorie toate acele ce le-a propus părintele catehet, ca aceia să fie gata din cele propuse de catehet, etc.”. Sărmana instrucție și mai sărmană metodă! Este în adevăr trist, foarte trist, când capul școlilor confesiunii greco-catolice expres

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

„învățatul de-a rostul”, dar și mai tristă este dispoziția în privința rolului trist, ce ucuzul¹ amintit voiește să-l deie învățătorilor. A pune doi învățători la unul și același obiect nu numai este practic, dar este contradictoriu la cele mai elementare principii didactice, cu atât mai vârtos că preoții noștri – cel puțin majoritatea – nu au nici idee de metodă. Apoi dacă catehetul va urma metoda sa de instrucțiune, iar învățătorul va urma și aici metoda ce a învățat-o în preparandie, întreb: ce se va naște din bieții prunci? Și dacă toată învățarea doctrinei religioase se reduce la învățatul de-a rostul, ce e de lipsă atunci catehetul? Aceasta o poate face și învățătorul, sunt convins că încă mai bine. Este cunoscut că unde sunt două gazde în o casă, rămâne casa nemăturată. Mă tem să nu pătească astfel și religia propusă de doi învățători.

Dar să las ordinul referitor „la religia Sfintei maicii bisericii catolice”, mărginindu-mă a constata din dânsa că și aici este religia și numai religia accentuată, numai aceasta este obiect principal, numai aceasta să se învețe bine „de-a rostul” și „cu doi învățători” și aici să se folosească cel puțin patru ore la săptămână. Învețe copiii noștri în școală ceva din științele naturale ori nu învețe, ce ne pasă, numai s-o învețe bine de-a rostul, adică religia. Într-adevăr, este ceva curios, că pe când toată lumea pedagogică protestează cu rezoluția contra învățatului „de-a rostul” ca o metodă foarte rea și ucigătoare de minte a copilului, ce se află în dezvoltare, pe atunci ordinul amintit poruncește introducerea acestei metode pe lângă amenințare.

Și dacă se va continua instrucțiunea copiilor noștri tot în această direcție unilaterală și falsă, călărind numai pe un obiect, iar pe celelalte ignorându-le, atunci, în adevăr, prosperitatea noastră culturală și socială, dezvoltarea puterilor și a averilor noastre niciodată nu vor câștiga acea bază solidă, unică, abilă, de a se putea clădi pe dânsa cu securitate edificiul viitorului unei națiuni ce aspiră și voiește a fi. Dacă nu ne vom emancipa curând de acest unilateralism, dacă nu ne vom abate de la această falsă direcție de dezvoltare a învățământului și dacă nu vom începe a pune ponderea cuvenită pe științele atât de trebuincioase pentru viața de toate zilele, atunci tot îndărăpt vom rămâne, pe când alte popoare înaintează întru toate, noi vom rămâne tot în ignoranță și sărăcie.

Însă când zic ca să pună prea mare pondere pe învățatul religiei, iar pe a științelor naturale prea puțin, să nu fiu rău interpretat. Deoarece școlile noastre sunt confesionale, cu care caracter trebuie să-l conservăm și apărăm, religia trebuie a se propune ca obligatoriu. Doresc numai ca acest să nu se propună pe contul celorlalte obiecte, ci să rămână în proporție coordonat.

Să nu reflectăm și în școală față de acele fragede tot numai la biserica noastră catolică, ci trebuie să reflectăm și astăzi încă mai mult la ceea ce trebuie să trăim, la îmbunătățirea sorții poporului nostru destul de înapoiat, să cugetăm și la acele mijloace salutare cu care putem scoate poporul din sărăcie, să învățăm pe copii cărările cele mai practice și mai avantajoase pentru viață ș.a. și toate aceste se pot face numai prin îmbrățișarea științelor naturale.

Dar să revin la obiect.

Examinând proiectele amintite mai sus cu reflexie la științele naturale, trebuie să mărturisesc apriori că niciunul nu m-a mulțumit. Când făceam acest studiu, mi-a sosit și planul de învățământ pentru școlile populare din Ungaria a ministrului Trefort. Deși acesta l-am aflat mai corespunzător ca cele amintite mai sus și mai amplu, firește mutatis mutandis, totuși partea ce privește științele naturale m-a lăsat nemulțumit².

¹ Ordin, decret, ordonanță, hotărâre care trebuie executată fără discuție.

² Școala Română, Sibiu, Anul II, 1877, nr. 50, pp. 393-394.

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINȚELOR
NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

VII

Voi începe, mai întâi, cu planul de la Sibiu. La art. 90, punctul b, planul sibian conține între altele: „În fine, cunoștința mai specială despre corpul omenesc împreună cu unele percepțe din igiena poporală”; „Noțiuni generale despre suflet și despre facultățile lui”.

Observ, în general, că acest pasaj este cu mult mai general decât să se poată satisface pretențiilor unui adevărat plan de învățământ. Iar în special observ față de propoziția ultimă: nu înțeleg cum acel plan vârstă noțiunile generale despre suflet și facultățile acestuia și, în fine, nu știu dacă planul din chestiune voințe a înțelege aici sufletul antropologic, după cum îl înțelege C. Schubert și alți pedagogi sau înțelege aici sufletul religiei creștine?! În cazul prim, în care sufletul se identifică cu spiritul omului, ar avea de înțeles; însă numai atunci când religia creștină nu ar fi obiect de școală sau cel puțin când în tratarea religiei nu s-ar vorbi nimic despre suflet. Altcum nu se poate, pentru că sufletul lui Schubert, identic cu spiritul naturaliștilor, este general la toate ființele animalice, firește gradat, după starea de perfecțiune a diferitelor grupuri de animale. Aceasta, însă, nu o permite odată cu capul. Iaca aici o eclatantă contradicție! În cazul al doilea este bine a se trata sufletul la locul său, adică în religie și să-i deie pace la istoria naturală. Sau, pardon, de cumva autorii planului din chestiune au vreo descoperire nouă în științele naturale, să binevoiască a ieși cu dânsa la lumină pe calea sa, iar nu în planul de învățământ. Eu am citit multe opuri naturale, dar de această descoperire nu am dat nicăieri. Știam până acum că despre suflet, precum și despre atributele sale vorbind în limbajul planului, despre facultățile sufletului se ocupă în școlile populare numai religia sau încât se referă la antropologie, psihologia ca disciplină a filosofiei. Încât sufletul aparține specialmente numai omului, după unele școli filosofice sau după dogmele religioase, n-am nimic dacă se va trata ca atare în religie; dar din vederi științifice, cât și strict pedagogic nu voi aparține nicidecum la părerea de a se trata în zoologie sau peste tot în științele naturale. Știința trebuie să rămână știință, chiar și cu riscul de a displace popimii, iar în școală nu este nimeni îndreptățit, nici chiar consistoriul din Sibiu, nici Pio nono, ca să o falsifice sau să o mistifice. Caracterul adevărat al științei trebuie conservat oriunde. Îndată ce cineva iese din realitatea naturii și se ridică în lumea ideală, la care aparține și sufletul, nu mai poate fi vorba de știința reală și încă istoria naturală. Deci, un plan de învățământ care are de a ține cont de starea științei, are totodată de datorie să fie cât se poate ferit de ambiguitate, să fie determinat și precis și lipsit de astfel de bazaconii.

Alegerea, distribuirea și ordonarea materiei este prea generală, fără precizie și, ici-acolo, fără sistem. În despărțămintele în care științele naturale nu se tratează de sine, ci numai din cartea de lectură, treacă, ducă-se. Însă, îndată, ce planul sosește la anul IV a terminat cu precizarea cu atât mai vărtos cu specificarea, ci se mărginește la generalități. În anul al IV-lea trebuie după plan a se trata toate regnele; împărțirea produselor naturii în animale, plante și minerale, apoi caracterele fiecărui regn. Eu cred că această metodă este greșită și după mine este mai bine a trata mai întâi animalele, plantele și mineralele de sine și numai la capăt a arăta caracterele prin care se deosebesc animalele de plante și minerale, după ce pruncii cunosc deja toate notele fiecărui regn din exemplele învățate; dar toți pedagogii recomandă metoda sintetică. După mine, mai întâi, au [a] se trata indivizii, apoi ordinele și numai în sfârșit grupele și întreg regnul, la ce este și aici a se proceda de la indivizi cunoscuți la necunoscuți. Asemenea, falsă, este procedura ce se recomandă în plan față de tratarea materiei din botanică unde se zice a se începe cu clasarea, apoi tratarea părților, precum despre rădăcină, trunchi, coroană, frunze, flori, fruct, etc. Eu sunt de părere că și aici are să se

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

înceapă cu indivizi cunoscuți, apoi cu familii și numai la sfârșit să se generalizeze caracterele prin exemple. Metoda analitică recomandată în plan este condamnată de toată lumea pedagogică și aceasta se face cu motiv foarte rațional. Din mineralogie se recomandă cinci minerale însoțite de un „etc.”. Domnii învățători, dacă vor voi, își pot explica pe „etc.” acesta după plac.

În anul al IV-lea și al VI-lea se pretinde repetarea celor precedente, numai mai ample și mai complete, însă, firește tot așa de general și după metoda analitică, la care se mai adaugă și ceva din horticultură și agronomie; însă cât? Și ce? să se ia de aici, planul tace de voie învățătorilor să-și aleagă materialul după plac. În fine, se mai pretinde a se propune „cunoștință mai specială” (câtă?) despre corpul omenesc în legătură cu unele perceptive (?) din igiena poporală: „Die wichtigsten Satze aus der Gesundheitslehre¹” după cel german.

Materialul din fizică are norocul a fi mai bine precizat.

Observ aici, că nici la mineralogie, nici la fizică nu se face nicio amintire despre chimie, nici despre cele mai elementare cunoștințe, de unde băieții pot umbla șase ani la școală și nici nu vor ști ce este chimia. Însă despre aceasta mai târziu.

Punctul „c” despre fizică se termină prin o notă foarte notabilă, cum că „propunerea acestor obiecte (din fizică) are să se facă în mod cât mai poporal și să se illustreze cu tot felul de exemple”. Dacă lipsea această notă, trebuia să presupun cum că toate obiectele au să se propună după metoda intuitivă. Deoarece această notă se referă numai la fizică, urmează ca celelalte obiecte sunt dispensate de intuiție și că se pot propune în mod mecanic.

Nimic mai nefiresc, mai nepedagogic și mai ucigător de mintea fragezilor prunci decât metoda papagalului. Eu aș recomanda orișicărui învățător că mai bine să-și petreacă acea vreme jucându-se cu școlarii de-a mălaiul decât să-i tortureze cu învățatul „de-a rostul” din istoria naturală. Este drept, că pentru o propunere intuitivă sunt de lipsă aparate, rechizite, colecții, etc., însă dacă acestea lipsesc la o școală, trebuie procurate sau câștigate ori pe ce cale, cu atât mai vârtos, pentru că astăzi se pot acvira fără a fi necesitat a recurge la sume însemnate. Unui plan nu-i este permis să țină cont de defectele existente, ci acestea trebuie amendate și, astfel, școlile conformate cu planul.

VIII

Să venim la planul Blajului.

Sub punctul „v”, „obiectele reale”, vine, mai întâi, istoria naturală. Autorul ne pune înaintea, mai întâi, scopul și zice că „pruncii să-și câștige cunoștința despre obiectele cele mai momentuoase din toate trei împărățiile naturii cu reflexie la aplicarea lor în viață economică și la măiestrie. Instruire despre cunoașterea (sic!) corpului omenesc”. Instruire despre cunoașterea!? Autorul făcea cu mult mai bine dacă textul original nu-l schimonosea, ci-l traducea corect: „Cunoștința celor mai însemnate corpuri din toate trei semnele naturii cu considerațiune la aplicarea lor practică (aici subînțelege viața economică și măiestria) și la însemnătatea lor din economie (domeniul) naturii. Instrucțiune despre corpul omenesc și despre întreținerea acestuia”.

Eu așa cred, că nu trebuie mult studiu pentru a ne convinge că altul este înțelesul din plan și altul din traducerea corectă. Eu nu pun mare pondere pe definirea scopului fiecărui obiect din un plan de învățământ, dar după ce se face aceasta, pretind ca să fie mai bine

¹ Propoziția cheie din știința sănătății.

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINȚELOR NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

precizat. Aceasta însă nu o află în planul din chestiune. A pretinde în un plan că corpurile naturii să se cunoască cu privire la aplicarea lor în viața lor economică și la măiestrie, iar însemnătatea acelor corpuri în natură, rolul ce-l joacă acestea în domeniul naturii să nu se pretindă, nici să se amintească – mărturisesc că nu pot înțelege. Eu cred că știința oriunde se tratează are să rămână știință; mai întâi are să se trateze ca atare și numai în a doua linie este iertat a reflecta la foloasele ei practice. Deci și științele naturale au să se trateze în școlile populare și ca atare să se caute la rolul lor în natură, la raportul corpurilor naturale între sine și la raportul lor față de legile naturii; cu un cuvânt, istoria naturală are să fie tratată cu reflexie la valoarea sa științifică. Nu înțeleg aici că la niște prunci de 8-10 ani să se explice teoreme din istoria naturală, precum darvinism, neptunism, metamorfozism, tranziția naturii anorganice, etc., ci aș dori să se reflecteze numai la acele împrejurări, la acele legi ce le pot pricepe copiii, legi a căror existență se cunoaște pe tot pasul și a căror explicație nu trece marginile percepției școlarelor; cu un cuvânt, explicarea istoriei naturale are să fie conformată capacitățile școlarelor.

Pretenția de a cunoaște corpul omenesc încă o află lacunară. Nu este destul a ști părțile corpului, organele și funcțiile acestora, dar este de lipsă a se cunoaște mijloacele întreținerii unui corp sănătos, precum și a unui spirit întreg.

Ceva din Igienă.

Venind la speciale, constat apriori că și această parte este foarte lacunoasă. Aici, asemenea, mă întâlnesc cu o rea traducere a planului german și alta nimic; nimic e specificat. În planul german este adevăr că încă nu se află specificația, dar acolo nici nu este trebuință ca la noi, pentru că:

a) acolo se află manuale introduse oficial și prelucrate pe baza planului statorit de minister, manuale aprobate, care pot suplini planul;

b) acolo se află o inspecție bună care veghează că cele aflătoare în manuale să se și învețe;

c) afară de planul general pentru întreaga Austria se află și planuri speciale sau provinciale în care se află toate întregite. Deci, noi nu ne putem lua pe nemți de model căci împrejurările noastre sunt cu totul altele. Planul nostru are să fie cât se poate de precizat și detaliat.

Din fizică asemenea este pus scopul în traducere foarte lacunoasă.

Traducerea din planul german suna: „Cunoștința celor mai însemnate fenomene fizice și chimice cu considerațiune continuă la trebuințele vieții și la fenomenele din natură”. Planul din chestiune zice: „scopul fizicii este cunoașterea celor mai însemnate schimbări (ce fel de schimbări?), ce vedem întâmplându-se în natură, precum și aflarea cauzelor, etc., pentru că prin aceea să se deștrădăcească superstițiile la care este expus poporul (sic!)”.

Adică, fizica, să-și propună pentru aceea în școlile populare ca prin cunoașterea fenomenelor și cauzelor acestora să se deștrădăcească superstițiile din popor, dar folosul vieții practice, dar însemnătatea științifică unde a rămas? Aș întreba pe domnul autor să ne spună: care sunt acele superstiții? O fac aceasta chiar în favorul d-lor învățători pe care îi obligă planul din chestiune pentru că sunt convins că nici dumnealor nu cunosc toate superstițiile poporului ce s-ar putea vindeca prin fizică, ceea ce pentru uniformitate este de lipsă. Unii, poate, cunosc unele superstiții, alții altele, iar alții poate nu cunosc nimic. Aceste, deci, ar trebui specificate. După mine, însă, acest pasaj ar trebui să rămână de tot afară. Dacă fizica se propune explicând toate fenomenele macro- și microcosmice și reflectând la cauzele tuturor fenomenelor, atât fizice, cât și chimice, firește cu considerație la capacitatea școlarelor – atunci superstițiile și deștrădăcinarea lor se subînțelege și se întâmplă de sine.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Nu înțeleg pentru ce nu se amintește aici nimic despre folosul vieții practice ce trebuie să-l aducă studiul fizicii. Eu sunt de părere că nicio prelegere, nici un fenomen fizic sau chimic, nicio lege să nu se explice fără a reflecta și la foloasele ce le trage sau le poate trage poporul în viață.

Venind la specificarea materiei, observ că până la cele două clase ultime nu am de a zice nimic, pentru că până aici fizica are să se propună, ca și istoria naturală, numai în orele propunerii intuitive, folosindu-se de lecturariu și de aparatele de experimentare. Materialul ce se specifică pentru desp. V și VI nu mă mulțumește, este prea puțin. Nu mă mulțumește însă cu deosebire pentru că chimia este ignorată cu totul.

Este trist că la noi nici în pătrariul ultim al secolului XIX nu se prețuiește la nimic acest obiect de atâta importanță, ce e mai dureros, am auzit chiar oameni ce le place a se numi de școală, pedagogi, exprimându-se contra introducerii chimiei, atât în școlile populare, cât și în gimnaziile inferioare, este dureroasă împrejurarea căci la noi merge conservatorismul cel ruginit până a necunoaște și a ignora cel mai momentuos studiu pentru viața practică și pentru cele mai însemnate ramuri prin care se poate și se aștepta ridicarea poporului nostru. Cunoașterea chimiei, chiar așa este de trebuincioasă la mașinist, ca și la negustor, la agronom, ca și la viticultor, la brânzar, ca și la oricare industriaș. Însemnătatea ce o are fizica și istoria naturală pentru viața economică și industrială, chiar acea însemnătate o are și chimia și de aceea aș pretinde ca și în școlile primare să se propună cel puțin un semestru câte două ore la săptămână și anume aș dori a se propune elementele, atât din chimia organică, cât și din acea anorganică, cu deosebită reflexie la trebuințele vieții de toate zilele. Altcum unele fenomene chimice se pot propune chiar în clasele cele dintâi în paralel cu fizica și istoria naturală, adică sub învățământul intuitiv, folosindu-se lecturariul și experimente chimice. Prin aceasta va deveni mai ușoară instrucțiunea din chimie, când se va trata de sine¹.

(va urma)

¹ Școala Română, Sibiu, Anul II, 1877, nr. 51, pp. 401-403.

AMINTIRI, AMINTIRI...

GEORGE UZA*

În memoria fiului meu
Dan Alexandru Uza

„Amintirea e singurul rai din care nu putem fi izgoniți”
(Richter)

ARGUMENT

M-am hotărât să scriu această carte din două motive: să las nepotului meu o imagine a originii sale și să immortalizez fapte și evenimente petrecute de-a lungul vieții mele, pe care puțini le știu și care nu sunt consemnate nicăieri.

Consider că rândurile mele sunt un mesaj transmis generațiilor prezente și viitoare din satul meu natal și din clinicile din Cluj-Napoca începând din anul 1950 și până în prezent, Cunoscând fapte și evenimente petrecute timp de aproape 60 de ani, cititorul are în față un crâmpei din istoria satului meu și a instituției în care am lucrat. Cine nu cunoaște istoria satului său natal și a școlii care l-a format, care fac parte integrantă din istoria neamului nostru nu poate înțelege nici prezentul.

Viața mea, care interesează mai mult familia și prietenii, am legat-o de evenimentele și oamenii timpului prin care am trecut, astfel încât oricine își poate face o imagine a societății de atunci.

Am scris în timpul activității mele zeci de articole științifice în limba română și în limbi străine și am continuat această muncă și după pensionare, dar acestea își pierd treptat din valoare odată cu trecerea timpului. Întâmplările din trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat, experiența vieții unor oameni mai simpli sau mai puțin educați adeseori nu sunt alterate de timp; ele rămân actuale în orice moment. Am scos în evidență personalitatea conducătorilor Clinicii Medicale I din Cluj-Napoca care au contribuit la dezvoltarea școlii medicale clujene creată de profesorul Iuliu Hațieganu.

Aproape jumătate din volumul prezentat este consacrat călătoriilor mele în străinătate, la diferite congrese medicale la care am fost invitat, începând cu Franța și terminând cu Japonia. N-am abuzat de informațiile științifice culese cu aceste ocazii, ci am pus accentul pe partea turistică a călătoriilor, mult mai gustată de marele public decât rezultatele cercetărilor științifice. Am descris orașele, palatele, vestigiile istorice etc., așa cum le vede un om cu cultură umanistă, universitară, și nu cu ochii unui specialist în domeniul artelor.

* Începând cu acest număr publicăm din lucrarea *Amintiri, amintiri...*, apărută în Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001. Mulțumim pe această cale nepotului autorului, Dan-George Uza, care și-a dat acordul pentru publicare.

GEORGE UZA

PARTEA I

BUNICII, PĂRINȚII, FRAȚII

Îmi aduc aminte foarte bine de bunicii mei, partea bărbătească. Pe bunicul meu din partea tatei îl chema George, nume cu care am fost botezat și eu, probabil ca un respect față de el. Deși aveam 4-5 ani la decesul lui, amintirea lui îmi persistă în memorie. Parcă-l văd, bătrân, mereu zâmbitor, cu o pipă lungă din care trăgea din când în când. Mi-l amintesc în haine negre, vânzând în prăvălia proprie. Rar umbla cu cârjă. În buzunarul vestei avea un ceas de aur cu capac, legat de vestă cu un lăntișor de aur. Ne iubea foarte mult, atât pe mine, cât și pe sora mea. Îi făcea o deosebită plăcere să meargă cu noi la pescuit. Bunicul a fost căsătorit de două ori. Prima soție a fost germancă și o chema Iozefina Anders, născută la Târpiu, lângă Bistrița. Tata îmi spunea că s-au căsătorit la biserica evanghelică din Iad (Livezile, s.n.). Strămoșii ei au venit în Ardeal din Posen, după afirmația tatălui meu.

A doua căsătorie a încheiat-o cu o doamnă, maghiară, din Rodna cu numele Kovacs Terezia. Ea m-a crescut pe mine și pe sora mea până aproape de vârsta școlară. Deși nu ne era bunică adevărată, s-a purtat cu noi ca cea mai bună mamă. Ne iubea foarte mult. Parcă o aud și azi zicând: „Georgică, ia-ți iberțigerul pentru că-i frig”. Era neîntrecută în prepararea prăjiturilor. Multe intelectuale din sat veneau la ea să le învețe să facă cutare sau cutare prăjitură. Foarte simpatică, spunea: „Eu, fătul meu, nu știu să-ți spun cum se face, dar stai și te uită și ai să înveți”. Îmi amintesc că lua un medicament numit Urodonal.

Învățătorul Astaluș Alexandru, consătean, recent decedat la Bistrița, mi-a relatat o discuție pe care a avut-o cu bunicul meu, George Uza. Învățătorul era un om cu mult umor și era un povestitor neîntrecut. El îmi spunea că bătrânul lua în derâdere felul cum se purta primul război mondial: „Ăsta nu-i război; eu am luptat la Konigrez și la Custoza. Puneam praf de pușcă în tigăiță, îl aprindeam și trăgeam un foc, apoi iarăși cumpăram un chiflu de la markotanyos (un fel de comercianți ambulanti ce însoțeau trupele) și așa mai departe se repetau lucrurile prin anii 1866”.

Din prima căsătorie bunicul a avut doi copii: pe Iosif, tatăl meu, și pe Alexandru, care a decedat de tuberculoză pulmonară, când era în clasa a VIII-a de liceu. Tatăl meu îmi spunea că era un elev „pur eminent”. În acea vreme tuberculoza a secerat mulți tineri întrucât nu exista un tratament eficient.

Bunica mea vitregă avea o nepoată în Ungaria, la Nyretshâza, cu numele de Vilma. Nu-mi amintesc prea mult despre ea, mai ales că era destul de rece cu noi, copiii. Mama mea îmi spunea că bunica i-a dat bijuterii, printre care „un lanț de aur până la pământ”. În ultima vară în care a fost la noi eu aveam 4-5 ani și tata a fost nevoit să o ducă la gară în Ilva Mică deoarece, în timpul unei furtuni, a fost ruptă linia ferată dintre Sângeorz și Ilva Mică. Au călătorit la Ilva cu căruța evreului și vecinului nostru David (zis Duvad). Vilma a avut doi copii, care însă nu au luat niciodată legătura cu noi.

Bunicul meu dinspre mamă, numit badea Alexa a Albului (numele de familie era Joja), a avut șase copii: trei băieți și trei fete. Mama lor a murit prea devreme și a lăsat copiii mici în grija tatălui. Nici unul nu este în viață. Ultima care a decedat a fost mama mea. Bărbații: Pintilie, Vasile și Macedon, nu au avut copii, decât Pintilie unul, din flori. Acesta trăiește și astăzi și are în jur de 70 de ani. A fost căsătorit de două ori și tot de

AMINTIRI, AMINTIRI...

atâtea ori a divorțat. Pe Emil tot satul l-a îndrăgit pentru glumele sale și, mai ales, pentru strigăturile ce le făcea spontan la nunți. Îmi amintesc că unei bune prietene a noastre când a fost nașă i-a strigat: „Nănășucă ca o zână”. De aici încolo, versul n-a încântat-o pe nașă ca prima parte: „... ca măta bătrână”. S-ar putea scrie o carte întregă cu versurile făcute de el la nunți. Tatăl său, Pintilie, era mare prieten cu evreii din sat și învățase evreiește. Făcea cu ei mici afaceri. Îmi spunea că evreii sunt foarte cinstiți în afaceri, fapt confirmat și de socrul meu. El spunea că evreii se împacă foarte bine cu românii și lozinca lor era „Pământul la voi și banii la noi”. El a avut o casă construită pe locul unde astăzi este hotelul „Hebe”. Casa nu era mare, avea trei camere. Soția lui a primit-o de la dr. Monda la care ea a servit mulți ani. Un alt frate al mamei, Macedon, s-a căsătorit cu o femeie mai în vârstă decât el, probabil pentru avere. De la el am moștenit o casă pe care, la rândul meu, am vândut-o la un preț destul de mic lui Leonida Chinteoan, nepot al unchiului meu Iustin Sohorca. Ca și fratele lui, era vesel și glumeț. Știa multe „șpanțuri”, cum spunea el. Al treilea frate al mamei, Vasile, a rămas în casa părintească. A făcut frontul de răsărit și a fost prizonier la ruși. Când a venit acasă, lucru pe care nu-l mai spera nimeni, era cu o barbă neagră până la brâu. A decedat după 3-4 ani cu o afecțiune ce nu a fost precizată de medicii din sat. Are o fată, Ioana, măritată în satul nostru. Mama a avut, așa cum am spus, două surori: Cătălina și Lucreția. Mătușa Cătălina s-a căsătorit cu învățătorul Iustin Sohorca, fiul preotului Silviu Sohorca. Mătușa Lucreția a fost moașă de meserie. Are o singură fată, Maria Joja, după căsătorie Benea, profesoară de muzică la Satu Mare. În prezent este pensionară. Ea are doi copii, Lucian și Irina, primul inginer la Cluj, iar sora lui profesoară de limba engleză la Satu Mare. Badea Alexa a fost țăran sărac. A avut puțin pământ. Își întreținea familia mai mult din ceea ce câștiga în timpul verii, fiind ani de-a rândul baci în munții sângeorzenilor. Mama a moștenit de la tatăl ei un pământ pe Poduri. Aici nu se făcea nimic, erau numai arini pe el. Când veneam de pe Cormaia de la pescuit, regretatul Ion Lupoai, prietenul copiilor, spunea râzând că aici nu crește decât ciocolată și cornișor, fapt ce ne distra pe noi copiii. Țăranul care a cumpărat de la mama acest pământ l-a arat și cultivat cu cartofi. Verișoara mea de la Satu Mare mi-a spus că bătrânul Alexa a mai avut un pământ foarte mare pe Valea Vinului (pe Cormaia), pe care făcea în fiecare vară 25 care de fân. Nu știu cum acest pământ a ajuns în mâinile evreului Simon Herșcu, care l-a vândut înainte de a pleca în Israel.

În rândurile următoare aș vrea să mă ocup de părinții mei adevărați și de părinții adoptivi. Tatăl meu a făcut școala primară în Sângeorz-Băi. De multe ori îmi povestea de învățătorul Marcu, om foarte aspru. „Ochii de cui”, spunea când dorea să fie liniște și atenție, și eu îmi amintesc de el ca director al Băncii „Izvorul” din Sângeorz-Băi. Banca avea sediul în strada Republicii, în casa lui Șirlincan. După ce tata a terminat patru clase la Școala primară din sat, părinții lui l-au înscris la Școala Populară din Bistrița. Aici a fost coleg de clasă cu scriitorul Liviu Rebreanu. Soția și fiica scriitorului veneau aproape în fiecare vară la Sângeorz și ne vizitau zilnic. Eu am donat Muzeului „Liviu Rebreanu” din Maieru o cruce, proprietatea acestor două doamne, împreună cu scrisorile adresate familiei noastre și unchiului meu Iustin Sohorca de către soția și fiica lui Liviu Rebreanu. Tata își amintea că la Bistrița a fost găzduit la o familie de sași, probabil cunoștințe ale mamei lui. Când ne vedea pe noi, copiii lui, că făceam mofturi la masă, ne povestea cum era el tratat la sași. În fiecare zi la ora mesei se așezau toți, fiecare la locul lui, gazda scotea pâinea coaptă în cuptor, își tăia o bucată, apoi o dădea la următorul și fiecare își tăia pâinea dorită. Ultimul o preda gazdei. Se mânca fără cârteli, tot ce se punea la masă. Altădată, dacă refuzam un fel sau altul, ne spunea „la Decica”, care era patronul

GEORGE UZA

restaurantului „Hebe”. După ce tata a terminat patru clase la Bistrița, s-a angajat calfă în prăvălii de fier, mai întâi la Cluj, apoi la Budapesta. Din tinerețe i-a plăcut teatrul și muzica. Îmi povestea că a auzit la Opera din Budapesta pe Beneamino Gigli. L-a impresionat „Tragedia Omului” de Madach și-mi povestea cu multă patimă scene din piesă. El a avut un coleg de prăvălie cu numele Szekelyhidi, care a făcut o mare carieră cu vocea lui de bas. A cântat în toată Europa și apoi în America. Eu l-am căutat la Budapesta, cu ocazia unui congres medical la care am participat, dar nu l-am găsit, Tata, fiind un om robust, a făcut la Budapesta lupte greco-romane și s-a înscris să plece în America, dar începutul primului război mondial l-a împiedicat să părăsească Ungaria. Din tinerețe și-a format o anumită concepție despre muncă. El vedea viitorul și bunăstarea într-o meserie. Mama mea, ce provenea dintr-o familie de țărani crescută de familia Sohorca - cumnatul ei -, vedea viitorul și prestigiul omului în intelectual, în cel ce scrie la birou. Odată, când tata i-a spus: „Ce domn era eu să mă fac!”, mama l-a întrebat „Ce domn?”. Tata i-a răspuns foarte sigur pe convingerea lui: „Misărăș!”. Mama și noi copiii am râs pentru că și noi vedeam în „domn” pe omul care scrie la birou și dă ordine. Cine a avut dreptate, judecați și dumneavoastră.

Tatăl meu a luptat în primul război mondial în armata austro-ungară, pe frontul din Rusia. întâmplările din război ni le povestea cu multă pasiune. Mama chiar se revolta zicând: „Bagi copiii în toate boalele, termină cu poveștile”.

Tata a moștenit o prăvălie în sat, din care-și întreținea familia. Trebuie să spun, cu părere de rău, că tata nu era făcut pentru comerț. Lui îi plăceau mult poveștile, politica și uita de clienți, motive care au dus la faliment. Nici mama nu-l putea ajuta. Adeseori erau certuri între ei pentru atitudinea tatei. Progresiv, a crescut datoria către stat, întrucât nu era în stare să plătească impozitele foarte mari. Perceptorii au intrat de mai multe ori în casa noastră și au sechestrat lucruri. Îmi aduc aminte cu groază de atmosfera din familie când erau scoase din casă mobile, ceas de perete etc., de către „jăcutări”. Noi, copiii, plângeam și-l rugam pe tata să nu lase să ne scoată lucrurile din casă. Când banii s-au devalorizat, după al doilea război mondial, unchiul meu Iustin Sohorca a putut plăti datoria tatei și ne-a salvat casa. Tata a reluat comerțul în timp ce puterile Axei au dat Ardealul de Nord Ungariei. De data aceasta n-a falimentat, ci a fost obligat să închidă prăvălia din alte motive. În prăvălie se vindeau, cu cartela, zahăr, făina etc. Îmi amintesc că tatăl meu era necăjit că trebuie să servească cu zahăr, ouă etc., pe șeful administrației financiare, bineînțeles pe gratis. Pentru ca șefii să nu primească direct „ciubucul”, îl lua șoferii. Într-o bună zi, când am venit acasă de la scăldat, am găsit crâșma și prăvălia închise, deși era în jur de ora 16. Am intrat în casă și am găsit-o pe mama plângând, spunându-mi că au venit finanții și, fără explicații, le-au închis afacerea. Ulterior am aflat motivul acțiunii.

După terminarea liceului, în 1944, m-am înscris la Teologia greco-catolică, să devin preot. Am dat examen de admitere pentru a nu fi dus pe front. Toată lumea vedea că frontul se apropie tot mai mult de granițele României și că nemții vor pierde războiul. Autoritățile din comună, în special notarul, după câte am aflat, au reclamat faptul la conducerea județului și măsurile de represiune nu au întârziat. Norocul meu a fost că în câteva luni totul s-a dărâmat și am putut urma școala pe care am dorit-o.

De multe ori, duminica dimineața, tata ne conducea pe noi, copiii, la marginea satului, pe Pleșă, la un izvor numit „Ciurloi”. În drum spre izvor tata se abătea pentru câteva minute pe la călugărul Salvan, zis „Bâznog”, cu care schimba câteva idei, mai mult din curiozitate. Bietul călugăr a fost maltratată într-o bună zi de trei tineri din sat, nu știu din ce motive. El i-a blestemat și, cum se spune la noi, nu s-a ales nimic din ei. Unul din fiii

AMINTIRI, AMINTIRI...

călugărului a ajuns un valoros profesor de limba latină și greacă. Recent, el a editat, împreună cu prof. Pascu de la Cluj, „Istoria Transilvaniei”.

După război, tata nu s-a mai ocupat de comerț; a intrat magazioner la cariera de piatră din sat, apoi a lucrat la construcția liniei ferate Ilva Mică - Vatra Dornei, de unde s-a pensionat.

În ultimii ani ai vieții a fost foarte deprimat din cauza mizeriei. L-a mai înviorat intrarea mea la facultate, apoi obținerea titlului de medic, deși material nu puteam să-i ajut prea mult, pentru că viața era foarte scumpă la Cluj și, pe de altă parte, mă căsătorisem cu o studentă, din anul IV de medicină, Elena Voicu. Mai târziu, cu ajutorul meu, sora mea a intrat vânzătoare la cooperativă și apoi casieră la farmacie, și cu leafa ei se mai cârpeau.

Tatăl meu s-a căsătorit destul de târziu, după 40 de ani, cu fata lui badea Alexa a Albului, țaran din Sângeorz-Băi. Mama mea era o femeie foarte frumoasă și cânta minunat. Îmi aduc aminte de cântecul atunci la modă: „în lumea aceasta mare, vaporul Titanic a plecat în prima cursă și n-a mai venit” etc., cântec învățat la școală. Păstrez o fotografie a mamei îmbrăcată țărancă, cu mărgelile la gât-piatră de Murano, cum era moda vremii, Au avut trei copii: subsemnatul, sora - Olimpia, și fratele - Iustin. Prin căsătorie, mama a venit într-o familie de comercianți cu vechi tradiții intelectuale. Așa cum am arătat, tata era un om destul de cult, umblat în lume, care cunoștea de la mama lui limba germană. În casă erau lucruri de valoare: tacâmuri, veselă, mobilă etc. Îmi amintesc că în bucătărie erau, într-un sertar, nenumărate tacâmuri de argint. Mama mea, neobișnuită cu așa ceva, necunoscând valoarea lor, le dădea împrumut la nunți, de unde puține se mai întorceau acasă. Mama rămânea cu laudele: „femeie bună ca doamna Savetuca nu este în sat”. Mama era obișnuită, ca în orice gospodărie țărănească, să crească un porc și câteva găini. Păstrez de la bunicii mei și astăzi, aș putea spune cu sfințenie, două cești și trei farfurioare dintr-un serviciu de cafea, un suport pentru lumânări din porțelan și două câni pentru servit cafea cu lapte.

Sora mea, Olimpia, a făcut, până în 1940, două clase la gimnaziul din Năsăud, apoi a întrerupt. După ocuparea Ardealului de Nord gimnaziul s-a desființat și posibilități de a merge mai departe nu erau. Sora mea a trăit în casa părintească împreună cu tata și cu mama. După ce ei au decedat, s-a mutat în casa unchilor noștri, care era nelocuită. Olimpia a fost o fată bună, cinstită, meticuloasă, și a învățat bine la școlile pe care le-a frecventat, dar n-a avut noroc. Războiul, boala, lipsa propriei familii au măcinat-o zi de zi. Eu eram student, apoi medic tânăr; n-am putut-o ajuta decât foarte puțin. Eram plecat la Paris cu o bursă când s-a descoperit boala ei, cu puține șanse de supraviețuire. Soția mea a dus-o la Cluj, a internat-o în spital și a operat-o. După 11 ani a făcut metastază osoasă. A suferit enorm. Avea dureri mari încât își smulgea părul din cap din cauza acestora, ele neameliorându-se decât cu morfină. Am angajat o femeie care a îngrijit-o zi de zi, iar eu mergeam la ea în fiecare sâmbătă. A murit la vârsta de 57 de ani.

Fratele meu, Iustin, elev în școala primară din sat, avea 12 ani când a murit brusc, la Spitalul din Bistrița, din cauza unei apendicite acute. Eu eram student în anul I la Facultatea de Medicină din Cluj. A murit pe neașteptate, în timpul nopții. Nici astăzi nu-mi dau seama care a fost cauza morții: embolie sau altă complicație cardio-vasculară. Nu mi-au făcut impresie bună medicii care l-au operat. În vremea aceea nu apăruseră antibioticele. Mama mea a venit și l-a adus acasă cu căruța vecinului David. Mă cutremur gândindu-mă la drumul pe care i-a făcut mama, o noapte întreagă, de la Bistrița la Sângeorz, cu copilul ei mort lângă ea, în căruță. La amândoi frații și la părinții mei le-am ridicat cruci frumoase, în cimitirul bisericii și pe Tabără.

GEORGE UZA

Părinții și unchii mei au fost oameni foarte religioși și în această atmosferă am fost crescuți și noi. Mama, cât era de mică și slabă în ultimii ani, ținea posturile. La Paști nu mânca nimic din Joia Mare până duminica dimineața. După Revoluția din 1989, când cultul greco-catolic a intrat în legalitate, am revenit la biserică în care am fost botezat, nu mi-am părăsit credința moștenită de la părinți. Nu este cazul să înșir motivele ce m-au determinat să fac acest pas, ele fiind binecunoscute. Ceea ce doresc să arăt este că nici în satul nostru vechea biserică construită de greco-catolici n-a fost retrocedată acestora, pe motivul că, în prezent, majoritatea populației este ortodoxă. Atunci o mână de oameni din actualul oraș au luat hotărârea de a construi o nouă biserică, pentru greco-catolici. Fiecare a contribuit cu ce a putut. Unii cu muncă gratuită, alții cu bani, alimente, etc. Acest sprijin a fost acordat nu numai de credincioșii uniți, ci și de către o parte din ortodocși. Totuși, singuri nu puteam construi această frumoasă biserică dacă nu primeam ajutoare, în valută, din Germania și SUA, din partea unor societăți ce sprijină construcția de biserici catolice și din partea unor cetățeni stabiliți în străinătate, cum este doamna Morariu de la Chicago.

Casa părintească am vândut-o, împreună cu sora mea, unui văr de-al nostru, Emil Bilț, copil din flori al fratelui mamei mele, Pintilie. Emil a donat-o sorei lui care are 6 copii, Noi am vândut casa mai mult siliți, întrucât legea de atunci, sub regimul comunist, nu permitea să deții mai mult de o casă, A urmat o perioadă de devalorizare a leului, așa că am dat casa acestor copii săraci, la un preț derizoriu. Pot să consider că am făcut mai mult o donație. Făcând acest bine, poate Dumnezeu mă va ajuta în altă parte.

În curtea casei părintești a mai existat o casă din lemn, compusă din două camere și un hol (tindă). În această casă a locuit tata după ce s-a căsătorit. Aici m-am născut eu și sora mea. Nu știu de ce pragul unei camere era foarte înalt, încât noi, copiii, de-abia îl treceam. Părinții mei s-au mutat în casa mare după ce au murit părinții lui. În casa mare ne-a crescut bunica noastră vitregă. Mai târziu părinții mei au vândut casa mică, mai mult magazie și cuibar de găini.

Așa cum am spus, tatăl meu nu avea mijloacele necesare să mă întrețină în liceu. Aceasta au făcut-o în cea mai mare parte unchii mei, Iustin și Cătălina Sohorca, sora mamei mele. Ei n-au avut copii și ne-au îndrăgit pe noi, copiii Savetei. Mătușa m-a iubit foarte mult; visa să mă fac medic, iar visul ei s-a împlinit. Eu eram speranța lor pentru viitor și nu s-au înșelat. Unchiul meu a fost un adevărat intelectual al satului. Ani de zile a fost directorul școlii primare, al Căminului Cultural și al Stațiunii Balneare. La școala a organizat un frumos muzeu folosit de învățători la predarea zoologiei. A adus la școală un aparat de filmat și a prezentat filmele vremii și din istoria neamului nostru. Curentul electric pentru aparatul de filmat era furnizat de un dinam la care învârteau spectatorii pe rând. Din această cauză imaginile nu erau foarte clare. Iustin Sohorca a înființat în sat corul bisericesc și al Căminului Cultural, la care cânta și tatăl meu. Ca director al Căminului Cultural, a depus permanent eforturi pentru ridicarea nivelului de cultură al țăranilor. În fiecare duminică și în sărbători ținea conferințe cu subiecte variate: istorice, agricole, etc. El s-a încadrat în viața satului. Iustin Sohorca avea o cultură muzicală remarcabilă. El a pus pe portative cântecele auzite la nunți, boteze, șezători etc., tipărite în mare parte în monografia sa „Povestea comunei Sângeorz-Băi. Datini și obiceiuri din Sângeorz-Băi”. Un capitol din lucrare a fost prezentat de părintele Clemente Plăianu într-o ședință a Cercului Năsăudenilor și Bistrițenilor, ce a avut loc la Arhivele Statului din Cluj-Napoca. Originalele, scrise de mâna lui Iustin Sohorca, le-am depus la Arhiva Județeană din Bistrița. O parte din exemplarele xeroxate au fost donate Bibliotecii Academiei din București, Bibliotecii

AMINTIRI, AMINTIRI...

Universitare din Cluj-Napoca, Bibliotecii Academiei din Năsăud, Școlii primare din Sângeorz-Băi, Bibliotecii stațiunii balneare din Sângeorz-Băi, etc.

Învățătorul Iustin Sohorca a avut și o bibliotecă frumoasă. Multe din cărțile sale le-a împrumutat și o mare parte n-au mai fost restituite. Altele, pur și simplu au fost furate. El a avut istoria lui Xenopol, multe exemplare din revista „Fundațiilor Regale”, revista „Arhiva Someșană” și altele. Astăzi satele duc lipsa unor asemenea intelectuali în multe părți din țară. Este o mare cinste pentru satele unde se păstrează tradiția culturalizării țărănimii de la sate, cum este satul nostru vecin, Maieru. Aici, inimosul și harnicul profesor Sever Ursa continuă să îmbogățească zestrea folclorică a satului, lăsată de înaintașii lui, învățătorul Barna, scriitorul Iustin Ilieș și alții. Profesorul Sever Ursa a reluat publicarea revistei „Cuibul Visurilor” a lui Liviu Rebreanu.

Mătușa mea, Cătălina Sohorca, era o femeie frumoasă și foarte bună gospodină. Îi plăcea să spună adevărul în față, oricui. Un cumnat al ei a botezat-o „Căpitanul”. Nu făcea nimeni supe de salată și de fasole cum făcea ea. Și astăzi nepotul meu, inginerul Benea Lucian, mă întrebă dacă nu știu face supe ca mătușa Cătălina. Ea a obținut un premiu la o expoziție pe țară, pentru un covor țesut de ea. Familia Sohorca a avut și perioade mai grele, mai ales după pensionare, când eu le-am trimis, din micul meu venit, bani, alimente și tot ce le lipsea. Când mi-am cumpărat mașină, mergeam în fiecare sâmbătă la ei împreună cu soția și cu fiul meu. Erau fericiți numai să ne vadă. Au trăit amândoi aproape 90 de ani.

Cât timp au trăit bătrânii ne bucuram împreună de concediul de vară. Stăteam în curte, în fața bucătăriei de vară și povesteam despre viața noastră de la Cluj, despre trecutul oamenilor din sat, etc. Mătușa stătea pe un scaun în care putea fixa cujăica și torcea lâna din care ne făcea ciorapi pentru iarnă. Unceșu stătea de obicei pe un scăunaș, totdeauna cu cravata la gât, proaspăt bărbierit, fapt ce pe soția mea o impresiona și era un prilej să-mi facă mie observație: „Vezi unceșu e un om bătrân și se bărbierește aproape zilnic”. Adeseori veneau și mama și tata la povești, Mama venea de obicei mai rău îmbrăcată și mătușa îi făcea observație, întrucât nu putea suporta acest lucru, ea fiind o femeie foarte ordonată. Mama era mai nepăsătoare și zicea că ea „nu aruncă banii pe râze”, adică pe haine. Fiul nostru, Dănuț, avea 5-6 ani pe atunci.

În timpul verii a locuit la ei, în ultimii ani ai vieții lor, episcopul Valerian al Oradiei. Cu plata chiriei oferită de acesta își cumpărau lemne pentru iarnă. Episcopul venea cu două mașini. Șoferul, preot, locuia peste drum, la familia Șorobetea, unde locuia și o învățătoare din sat, domnișoara Livia. Până la urmă s-au plăcut și s-au căsătorit. Locuiesc în prezent în Oradea, unde soțul ei este paroh la o biserică. Episcopul făcea în unele duminici slujba în biserica satului, dar numai după ce primea aprobarea telefonică a episcopului de la Cluj.

În ultimii 3-4 ani au venit în timpul verii la noi, la Sângeorz, prietenii și rudele noastre din București, familia inginer Foaș cu soția sa, Marta, și cu nepoții lor, Raluca și Bebe, în vârstă de 10 și 11 ani. Ei erau aduși cu mașina de părinții lor, Nelu și Roxana, o fată deosebit de frumoasă. Trebuie să recunosc că, în tot acest timp, soția mea se odihnea, întrucât Marta făcea totul. Acum trei ani, Nelu și Roxana au botezat pe fiica vecinei noastre, dându-i numele Ana-Maria,

Nu toată lumea din sat îmi este prietenă. Nu pot să spun că am dușmani, poate unii sunt invidioși pentru unele succese ale mele. Plutarh spunea că omul trebuie să aibă și prieteni și dușmani. Dușmanii te obligă, spunând adevărul care doare.

(Va urma)

FAMILIA CATALINA SI IUSTIN SOHORCA

TRADIȚII

STĂROSTITUL

(În părțile Năsăudului)

VASILE REBREAN*

Știm cu toții că nunțile țărănești pe la sate sunt cercetate de mulțime de popor, mai ales cu ocaziunea cununiei când în biserică buiesc tineri și bătrâni de toată sama.

După săvârșirea actului cununiei cei nechemăți se departă la ale lor, pe când nuntașii (cei invitați la libov) însoțesc mirii mai departe spre locașul miresei, numită și împărăteasă. Cam la o pușcătură de loc de la casa miresei stau toți pe loc trimițând înainte în numele lor numai doi inși numiți colăcari ca să se roage de sălaș (cvartir). În timpul acesta, la mireasă în curte, s-au așezat pe un scaun o flașcă de vinars, un păhar, un blid cu găluște (curechiu umplut), o furcuță și un cuțit (sunt două numite și „fala unui copil”, fiindcă mai pe urmă se prezintă unui copil pe o zi de cosit).

Colăcarii, ajunși în curte, sunt întâmpinați de starostele (solul) miresei căruia îi dau binețe zicând: „Bună sara om de omenie!”.

- Sănătate bună d-voastră, da ce păcate vă poartă pe aici?
- suntem – jupâne staroste – niște călători de pe drum și ne-o apucat noaptea pe aici și văzând numai la d-voastră lumină ne-am băgat aici să ne rugăm de sălaș peste noapte.
- Bucuros, dragii mei, de cumva ați fi oameni buni și de omenie, să nu faceți ceva rușine și nouă și la urmă și d-voastră.
- Nu, dragul nostru om de omenie, suntem oameni buni și de omenie, fără apucându-ne noaptea, caută să ne rugăm de sălaș peste noapte.

După acestea, starostele le dă câte un păhar de vinars și, schimbând colacii, feciorii merg îndărăpt la nuntașii lor.

Aici îi întâmpină starostele mirelui cu cuvintele:

- Ce valos (rezultat) ne aduceți de la mireasă?
- Bun valos, toți se văd oameni buni și de omenie că putem face ce vrem cu dânșii.

După acestea, pornește toată nunta spre casa miresei. La poartă, însă, se opresc iarăși cu toții și intră numai starostele mirelui apropiindu-se încet de scaunul descris mai sus, lângă care stă starostele miresei. Starostele mirelui dă binețe, zicând:

- Bună sara om de omenie!
- Sănătate bună om de omenie!

În timpul schimbării vorbelor de sus, ies din casă două femei aducând un blid de grâu, iar cealaltă o cofă cu apă și un struț de busuioc.

După ce au sosit și acestea aproape de scaun, muzicanții încep a zice o „învârtitură”. Cât cugeți, muierile cele două sunt înconjurată de nașii mari, colăcarii și alți tineri începând cu toții a juca.

Când joacă mai bine, toți își ridică poala sumanelor, iar femeia cu grâul aruncă fiecărui grâu în poală, pe când cealaltă îi stropește de trei ori cu apă și busuioc.

După ce s-au întâmplat aceasta, încetând de a mai juca, starostii încep a discuta astfel:

* *Ungaria*, Cluj, Anul I, 1892, nr. 6, pp. 245-248 (Credem că autorul este tatăl scriitorului Liviu Rebreanu).

VASILE REBREAN

- Bună sara și bună vremea!
 - Sănătate bună d-voastră! Da ce umblați, ce căutați pe aici?
 - Noi suntem niște drumari și ne-am rugat prin doi tineri să ne dați sălaș peste noapte.
 - Bucuroși v-am da sălaș dragii mei, dară noi avem aici veselie și nu putem ști de acei feciori calăi cum ne-am putut înșela cu băutura, ba în urmă ne-au furat și un colac și au fugit cu el.
 - Chiar pentru aceasta – jupâne staroste – nu ne-am putut încredința în ei, și așa au venit noi, singuri, să ne rugăm de d-voastră dacă puteți să ne dați sălaș pe această noapte.
 - Bun bucuros la oameni de omenie, doară cumva aveți și ceva rândunele să le iscălim, ca să nu pățim ca și ceilalți.
 - Avem, dragul meu, toate rânduielile și le putem iscăli, dară să-mi spui ce se vaietă așa tare acolo în casă, parcă și d-voastră vă temeți a merge înăuntru de chiotele lor?
 - Ba, nu ne temem, fără am ieșit o țără la aer și auzind că vine o gloată am căutat să vedem cine e și de unde vine, spune-mi dară ce-i, cine sunteți?

Hm! A nost tânăr împărat

Dimineață s-o sculat

Pe obraz că s-o spălat

Pe obraz cu vinars

Pe mâini cu vin

Ca să-i fie voia deplin.

Și-o luat o trâmbiță de aur

Și-o suflat în patru cornuri de lume

Ca oastea lui să i se adune

Din câtă oaste are a treia parte de față

Și s-a luat a vâna

Și vânară, zi de vară până-n seară

Dar nimic nu căpătară.

Foarte rău s-o supărat

Și-napoi a înturnat.

Viind înapoi o urmă văzură

Apoi iarăși:

- A nost tânăr Împărat

Când cu mireasa mân-o dat

Ș-o lăsat ș-o scrisă știre

O poruncit mireasa la mire

Când a porni de acasă

Să-i fie aminte viind

Că ocolul i-a fi flăstărit.

Apoi să ceară de la solul împărătesei

Mai curând ceva de cină

La marlea care poartă monișionul

Nouă casă de fân,

La oaste, va să zăcă la oameni care-s

Nouă buți de vin

Nouă cuptoare de pită

Aceste toate în clipă

Unii ziceau că e de zână

Ca să-i fie Împăratului îndămână

Alții zăceau că o floare de rai,

Ca să-i fie Împăratului de bun trai.

Dacă sara a venit

Ei tot pe drum au călătorit

Și-o luat numărul stelelor

Și valul mării.

Marea ei au rătăcit

Și o stea luminoasă li s-a ivit.

Și s-o luat după stea

Ori în cătrău mergea

Acum stea a sfînșit

Și noi toți aici am sosit.

Cu nouă aloviță grasă

Să mi le dați de față!

- Oh jupâne staroste și sol împărătesc

Nu e modru toate să vi le plinesc

D-voastră a bună samă ați rătăcit

Căci împărăteasa pe aici n-a venit!

- După stea, precum ea ni-o arătat

A bună samă ea aici s-o așezat.

Și după ce să mai umblăm

Că cum a zâs tânăra Împărăteasă,

Când de acasă am pornit,

Că ocolul va fi flăstărit!

Și așa îl și aflăm!

Știm bine și vedem c-am nimerit

Așadară celea ce le-am cerut

STĂROSTITUL (În părțile Năsăudului)

Numaidecât să mi le dați
 Sau de război să vă gătați
 Trei zâle și trei nopți!
 - Jupân sol împărătesc
 Îngădui-mă să-ți grăiesc:

După cele de sus, starostele mirelui arătând o năframă, se nevoiește a dovedi ceea ce a scris Împărăteasa și zâce:

- Aicea jupâne staroste
 Vă arătăm dreptățile!
 Iată! Aicea a noastră scrisoare
 Sau a tânărului Împărat,
 E condeiul cam gros
 Vin slovele cam rari, cam mari,
 Toate și călămariul e de vină,
 Uitați-vă d-voastră și vedeți,
 Că îs slovele verzi

De a fi vr-un modru și putință
 Toate vi le-oi da, dacă le-oi căuta!
 - Da le căutați și mi le dați!
 Ori nu puteți, de pe afară ca căteii umblați?

Aici îți cetesc pe față
 Dacă ai pe ochi albață!
 Voi întoarce-o și pe dos,
 Dacă ți-s ochii scoși!
 - Jupâne staroste de loc
 Noi ne cam temem de foc
 Dar intrați și ne vedeți curțale
 Ca să schimbăm cărțale!

Atunci starostii schimbă năfrămile și apoi a miresei se bagă înăuntru. În casă masa e încheiată de druște (colăcăriță sau chemătoare), iar Împărăteasa – ocupând locul nașilor – le dă vinars și cu toate a „gogi”. Îndată ce intră starostele, mireasa ia o fîngie de pe cui și făcând patru pupi (din pită de grâu) în patru cornuri, îi pune în fîngie. În vârful pupilor pune struț și tisă; de pe struț rupe un fluture (ornament de pe catrință) și-l lipsește cu aluat pe fîngie, în semn că acela ar fi ban de aur. Acestea le dă starostelui său ca să meargă și să schimbe banul de aur – la împăratul cel mare.

Starostele iesă afară, pe când starostele mirelui îl întreabă:

- Cum ai umblat?
 - Bine am umblat, da tânăra Împărăteasă o trimăs bani la Împăratul să-i schimbe; și dacă ești sol împărătesc trebuie să ai bani.

- Avem fătul meu, dară dă-mi vreo trei bucăți să le schimb!

Atunci ie fîngia și suflă fluturul de pe ea.

- Aha! Ce fel de aur are Împărăteasa de zboară? Noi, încă, avem aur, dar să vede că banii Împăratului nostru sunt statornici că nu zboară.

Starostele miresei rușinat să duce iar la mireasă și îi pune banii înainte (3 cr. de la împăratul).

Mireasa îndată îi leagă capul jumătate (un ochi și o ureche) și bătându-l cu două talgere și cu palmile peste cap îi zice: pentru ce ai primit bani răi de la Împăratul?

Starostele bătut se trage în genunchi cu mare greu și abia trecând pragul casei dă de o cociorvă, care o ia să se razăme. După ce se trage încet până la scaun afară, zâce către starostele mirelui:

- Vezi jupâne staroste la ce masă m-ai pus și adus?

- Oh! Sărace omule, ce ai pățimit și pățât?

- Oh! Vai de mine, lasă nu mă mai întreba! Da ce fel de bani hicleni are Împăratul, de cum am intrat în casă m-o pus și prins a mă palmui nemiîntrebându-mă nimic, așa că abia am ajuns până afară?

- Oh! Sărăcie, vai de capul tău! De cu sară ți se atărnă țae. Spusu-ț-am eu ce o zăs Împărăteasa?! Tu toate le-ai îndosit și asta ți-o venit peste cap; acum rabdă și taci!

VASILE REBREAN

- D-apoi ce-om face frate și jupâne purtător de gând?

Mirele: vină mai aproape o țără!

Dacă vine mai aproape cere o pițulă. Când i-o dă mirele, îi zâce.

Na! Jupâne purtător de gând, du-te înapoi și fii mai blând!

- Aș merge, da mă tem!

- Nu te teme, nu fii fricos, du-te înauntru și spune că a fost greșeală!

- Mergând îndărăpt, intră în casă. Când intră în casă toți lărmuresc cântând. Îndată ce zărește starostele nu mai zic nici mâc. Starostele grăbește către mireasă dând fîngia. Aceasta, cu slujitoarele sale, ia fîngia și o caută să vadă ce e în dânsa? Văzând bani buni trimite solului mirelui o mulțămîtă frumoasă și un aur ca să aibă pentru hacuri, va să zică pentru potcovitul cailor. După acestea dezleagă capul starostelui, îl spală și gătește frumos, apoi îl trimite îndărăpt. El lasă mulțămîtă afară și, mergând la celălalt staroste, mulțamește lui și mirelui pentru sfatul cel bun ce i l-a dat. când sosește îl întreabă starostele mirelui:

- Da ce ai isprăvit?

- Bine am isprăvit, iată că înălțata Împărăteasă se milostivește cu cinste pentru potcovitul cailor: să mai milostivește cu mulțămîtă la înălțatul Împărat și, totodată, îi întoarnă banul îndărăpt?

După acestea starostele miresei duce fîngia iarăși în casă și, ieșind, închină câte un păhar de vinars nașilor.

În urmă, starostele mirelui ia un colac și îl întinde nașilor, iar aceștia îl sfîrtică (rup) în bucăți și îl dau copiilor prezenți. Cuțitul, furcuța le dau unui copil pe o zi de coasă.

După acestea se bagă toți în casă așezându-se nașii cu ai lor la o masă separată, cuscii asemenea.

Îndată ce se așază la masă, starostele miresei ia o flașcă cu băutură și începe a închina întâi nașilor cam așa:

- Bună sara cinstite naș mare!

- Sănătate bună d-voastră, oameni de omenie și jupâne staroste!

- Aici dragul meu naș mare – te rog să-ți faci o bunătate – v-o trimis gazdele căsii o țără de cinste, să faceți bine să împărțiți unde-ți avea voia (acum beau ambii câte un pahar)!

Între acestea, starostele mirelui poștește o flașcă și închină la mireasă – șoptindu-i ceva – mireasa închină mirelui, iar mirele închină starostelui său, acesta la starostele miresei, zicând:

- Bună sara jupâne staroste!

- Sănătate bună jupâne staroste și sol împărătesc.

- Aici dragul meu mai avem ceva, ce n-am cerut?

- Oare ce?

- Hm! Iată, tânăra împărăteasă zâce către mine, ba și în scris mi-o dat ca ea ar avea o ladă înferecată, toate cu pente de fier legată. Și în ladă s-ar afla multe celea:

O față de masă

Pe mărgini cu aur trasă

Și în față de masă

Două talgere de marmure

Două furcuțe, două cuțate

Două pite de grâu frumos

În talgere s-ar afla – bine nu știu spune – (câte plăcinte),

Pe blidul acela și pe plăcintă

O curcă friptă.

STĂROSTITUL (În părțile Năsăudului)

Acelea, dragul meu, să le aduci încoace!

O, vai de mine, să fi știut eu cum că ați fi atari oameni și nu vi-ți mulțami de cortil sau de sălaș, nu vă primeam în casă de mas. Ba, încă, câte mai poftiți de la noi?!

- Oho! Jupâne staroste și jupâne ciarfalăule! Toate acestea nu-a ale mele, nici a tale, fără a Împărătesei, că ea s-a trudit de le-a făcut și dat ca cinste tânărului Împărat și acelea nu se pot ascunde.

- Dragul meu, jupâne staroste! Acelea, e drept, că sunt de față, dar pe ladă se află o babă desculță și goală și aceea în vreme de iarnă n-o putem țapa desculță, pentru că trebuie încălțată.

- Ei, dragul meu jupâne staroste, vom încălța-o noi!

Acum închină starostelui miresei care, primind, îi reînchină. Până ce schimbă ei paharele să aduc înaintea starostelui mirelui doi colaci și o păreche de ciobote.

Starostele mirelui, primind paharul, închină soacrei mici (mama miresei) cu cuvintele.

- Bună sara (N.)!

- Sănătate bună om de omenie!

- Iată draga mea, aici s-arată înaintea lui Dumnezeu și d-voastră ginerele d-tale cu o țără de cinste:

O păreche de colaci frumoși,

Fața lui Christos,

Pe colaci 29

O păreche cizme nouă,

Să te faci cu voie bună.

Și să te faci cu voie bună și la ginere frumos cum și l-o ales mireasa pe sama ei!

Închinând apoi soacra ginerelui său, iar acesta miresei; urmează libovul îndătinat.

RECENZIE

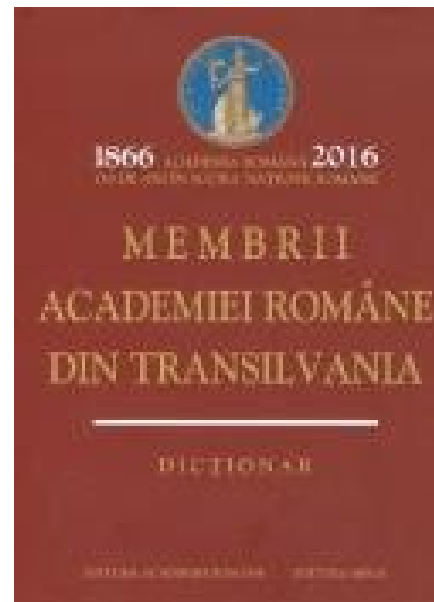
Dorina N. Rusu, Marius Porumb, Stelian Mândruț, Membrii Academiei Române din Transilvania (1866-2016). Dicționar, București/Cluj-Napoca, Editura Academiei Române/Editura Mega, 2016, 367 p.:

Mihai-Octavian GROZA

Celebrăm anul acesta 150 de ani de la înființarea Societății Literare, devenită în anul 1879 Academia Română, cel mai înalt și prestigios for cultural-științific din țara noastră, moment marcat prin apariția unor lucrări de excepție, dintre care amintim *Membrii Academiei Române. Dicționar 1866-2016* (lucrare în două volume, editată de Dorina N. Rusu și prefațată de președintele academician Ionel Valentin Vlad) și *Istoria Academiei Române (1866-2016)* editată de academicianul Dan Berindei, președintele Secției de Științe Istorice și Arheologie, ambele apărute la Editura Academiei Române din București. În cadrul aceluiași program editorial, de curând, prin eforturile academicienilor Dorina N. Rusu, Marius Porumb și a istoricului Stelian Mândruț, a fost publicat volumul *Membrii Academiei Române din Transilvania (1866-2016). Dicționar*.

Dorina N. Rusu este, din anul 2015, membru corespondent al Academiei Române, după ce în prealabil a îndeplinit funcția de secretar științific al Secției de Științe Istorice și Arheologie, cunoscută mediului academic prin publicarea discursurilor de recepție ținute la Academia Română (10 volume), precum și a unor dicționare ale academicienilor români. Marius Porumb, istoric și critic de artă, membru titular al Academiei Române, este director al Institutului de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca, președinte al Asociației Ars Transsilvaniae, cunoscut pentru valoroasele contribuții privind pictura românească din Transilvania (în special pictura religioasă), dar și pentru acțiunea de restaurare, de reintroducere în circuitul turistic și de promovare a cetății medievale de la Călnic (județul Alba). Stelian Mândruț este cercetător științific principal al Institutului de Istorie Națională „George Barițiu” Cluj-Napoca al Academiei Române, specializat în istoria modernă a Transilvaniei, consacrat prin contribuțiile aduse la cunoașterea activității deputaților români transilvăneni în parlamentul de la Budapesta la începutul secolului al XX-lea, la elaborarea colecțiilor documentare privind Revoluția de la 1848 în Țările Române și a corespondențelor aparținând diverselor personalități academice.

Volumul *Membrii Academiei Române din Transilvania (1866-2016). Dicționar* se deschide printr-un „cuvânt înainte” elaborat de domnul academician Marius Porumb, continuat de două studii introductive (unul, elaborat de doamna academician Dorina N. Rusu,

Mihai-Octavian GROZA

referitor la activitatea depusă de transilvăneni în Academia Română și un altul, elaborat de istoricul Stelian Mândruț, referitor la originea, studiile, profesia membrilor transilvăneni ai Academiei Române) și de 332 de fișe bio-bibliografice ale academicienilor transilvăneni (membri corespondenți, membri titulari, membri de onoare).

În cuvântul introductiv, domnul academician Marius Porumb subliniază importanța momentului aniversar și apreciază prezența transilvănenilor în Societatea Literară, mai apoi Academia Română, ca fiind firească datorită faptului că „*Transilvania este provincia în care se păstrează cele mai însemnate vestigii ale istoriei daco-romane, unde străvechile dovezi de încreștinare ale poporului român se conservă alături de cele mai vechi lăcașuri de cult ortodoxe ale întregului spațiu locuit de români, dar și nenumărate performanțe culturale-artistice, medievale sau moderne*” (p. 7). Este menționat programul editorial al Academiei Române desfășurat cu ocazia aniversării de 150 de ani, precum și faptul că majoritatea datelor redată în cadrul acestui dicționar au fost furnizate de doamna academician Dorina N. Rusu din cuprinsul volumului *Membrii Academiei Române. Dicționar (1866-2016)*.

În studiul său, intitulat „*Transilvania în Academia Română*” (pp. 9-19), doamna academician Dorina N. Rusu punctează activitatea desfășurată de academicienii transilvăneni care, pentru anumite perioade, chiar au condus destinele acestei instituții (atât ca președinți-George Barițiu-ales în anul 1893, Alexandru Lapedatu-ales în anul 1935, cât și ca vicepreședinți sau secretari-Ioan Bogdan, Andrei Bârseanu, Octavian Goga, Ioan Bianu, Remus Răduleț etc.). Academicienii transilvăneni, prin Alexandru Papiu-Ilarian, sunt cei care au lansat ciclul discursurilor de recepție, sunt cei care au pus bazele Bibliotecii Academiei (prin academicianul Ioan Bianu), sunt cei care au acordat o atenție specială personalităților și evenimentelor marcante ale istoriei naționale (de exemplu, în anul 1938, la împlinirea unui secol de la apariția primei gazete românești în Transilvania, „*Gazeta de Transilvania*”, a fost organizată o sesiune solemnă), sunt cei care au apărut colecțiile Bibliotecii Academiei Române în anii grei ai Primului Război Mondial și ai ocupației germane, sunt cei care au inițiat, prin Alexandru Lapedatu, proiectul privind realizarea primei istorii a Academiei Române și înființarea unei pinacoteci a academiei. Prin academicienii transilvăneni, Academia Română a fost prezentă sau și-a făcut simțită prezența în problema națională din Transilvania (prin proteste lansate în urma procesului Memorandum-ului, prin prezența la sărbătoarea împlinirii a 40 de ani de la înființarea revistei „*Familia*” în anul 1904, prin prezența la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia de la 1 decembrie 1918), iar prin comunicările și discursurile prezentate, problemele transilvănenilor au fost aduse la cunoștința înaltului for.

Sub titlul „*Eseu de hermeneutizare sociologică*” (pp. 21-26), istoricul Stelian Mândruț ne prezintă un extrem de interesant studiu în care ne propune o inventariere alfabetică și cronologică a prezenței membrilor transilvăneni și străini (aleși la propunerea transilvănenilor) în Academia Română. Dacă luăm în calcul criteriul originii transilvănene sau personalitățile străine alese în academie în urma propunerilor venite din partea transilvănenilor, până în momentul de față avem: 6 membri fondatori (George Barițiu, Timotei Cipariu, Iosif Hodoș, Gavril Muntean, Alexandru Roman și August Treboniu Laurian), 8 președinți (August Treboniu Laurian, George Barițiu, Ioan Bianu, Alexandru Lapedatu, Ioan Anton, Ionel Haiduc), 17 vicepreședinți, 6 secretari generali, 4 membri corespondenți (Yves Auger, Édouard Chapuisat, René Jeannel, Alf Lombard), 7 membri onorifici (Cesare Alzati, Eugen Coșeriu, Rosa Del Conte, Robert Ficheaux, Ștefan Walter, Keith Hitchins, Elie Wiesel), 15 literați, 22 de ierarhi, oameni politici, jurnaliști, preoți, profesori etc. În ceea ce privește formația intelectuală, autorul observă că, în cazul studiilor

RECENZIE

gimnaziale și liceale, până în anul 1918 s-a respectat, cu mici excepții, configurația rețelei școlare specifice zonei, iar în cazul pregătirii universitare se opta pentru centrele universitare din fosta monarhie austro-ungară (Budapesta, Viena, Cernăuți, Cluj, Bratislava), iar după 1918 pentru cele din Anglia, Franța, Germania, Belgia, Elveția etc. Conform istoricului Stelian Mândruț prezența majoritară în Academia Română este dată de cadrele universitare, urmate de cercetători ai diferitelor centre/institute de cercetare, cadre didactice din mediul preuniversitar, clerici, artiști, literați, publiciști, politicieni.

Urmează cele 332 de bio-bibliografii ale academicienilor transilvăneni (membri corespondenți, membri titulari și membri de onoare). Fiecare fișă respectă un format standard: numele și prenumele academicianului, locul și data nașterii, locul și data decesului, data alegerii ca membru al academiei, titlul discursului de recepție (acolo unde este cazul), urmate de datele bio-bibliografice și de bibliografia consultată pentru întocmirea fișei.

Deși în rândul celor 332 de biografii apar și membrii Academiei Române născuți dincolo de Carpați în familii de transilvăneni, lista acestora este incompletă (avem în vedere cazul economistului, omului politic P. S. Aurelian-Petre Sebeșanul Aurelian care a îndeplinit, printre altele, și funcția de președinte al Academiei Române în intervalul 1901-1904-pentru originile familiei a se vedea arborele genealogic prezentat în volumul: Nicolae Aleman, Iacob Aleman, Lucreția Aleman, *Jurnal pe răbojul vremii*, transcriere manuscris, adaptare și cuvânt înainte de Ioan Răhovean, Sebeș, Editura Emma Books, 2011).

Neindicarea surselor folosite pentru realizarea unor fișe bio-bibliografice, precum cele ale istoricului Mihai Bărbulescu (p. 52), botanistului Gheorghe Coldea (p. 101), fizicianului Dan Eugen Demco (p. 115), chimistului Ion Grosu (p. 152), fizicianului Ștefan Walter (p. 159), inginerului Pamfil Doru (p. 239), chimistului Ioan Silaghi-Dumitrescu (p. 311), precum și cele câteva greșeli de tehnoredactare sunt micile minusuri identificate pe parcursul lecturii.

Un alt minus al lucrării este acela că nu beneficiază de un indice tematic, al academicienilor, de autori sau de periodice (în paginile cărora au fost publicate informațiile referitoare la viața și activitatea academicienilor transilvăneni), care știrbește din valoarea lucrării avute în vedere.

Din punct de vedere material, volumul publicat de Editura Academiei Române în parteneriat cu editura clujeană Mega, într-o ediție de lux, ne este redat într-un format de dimensiuni mari, în condiții grafice excelente, cu un text bine dispus în pagină, însoțit aproape la fiecare fișă și de câte o fotografie a academicianului menționat, toate aceste elemente conferindu-i o înfățișare plăcută ce îndeamnă la lectură.

Reunind 332 de fișe bio-bibliografice cei trei autori ne pun în față un valoros instrument de lucru care ne oferă o imagine cantitativă asupra prezenței oamenilor de cultură transilvăneni în Academia Română de-a lungul ultimilor 150 de ani. Salutăm acest demers editorial, apariția acestui instrument extrem de util care ușurează munca celui care se documentează pentru un studiu sau pentru realizarea unei ediții critice de documente și stăruim pentru apariția unei ediții revizuite și adăugite cu un indice tematic, de academicieni, de autori, de publicații periodice și organe de presă care au stat la baza elaborării fișelor bio-bibliografice.

Sângeorz-băi

Sanatoriul »Hebe« sanatorium

<https://biblioteca-digitala.ro>

Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CASA DE CULTURĂ SÂNGEORZ-BĂI

